

Univerzita Pardubice
Fakulta Filozofická

**Výukový materiál pro epochu Poetika na střední
waldorfské škole**

Mgr. Marie Neubauerová

Závěrečná práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

ZADÁNÍ

tématu závěrečné písemné práce doplňujícího pedagogického studia

Jméno a příjmení studenta: Marie Neubauerová

titul: Mgr.

název absolvované VŠ: Univerzita Hradec Králové

rok ukončení VŠ: 2007

rok zahájení DPS: 2016

Práce je svým obsahem zaměřena převážně do oblasti: **psychologie, pedagogika, obecná didaktika, oborová didaktika, metodologie, sociologie.**

Téma práce: Výukový materiál pro epochu Poetika na střední waldorfské škole

Obsah práce: Práce popisuje přípravu výukového materiálu pro epochu Poetika, která probíhá v prvním ročníku střední waldorfské školy v rozmezí tří týdnů. Výukový materiál vymezuje obsah učiva této epochy, s ohledem na didaktickou analýzu učiva stanovuje konkrétní cíle výuky a vymezuje základní činnosti žáků. Zároveň stanovuje vhodné metody a organizační formy práce, které vytvářejí žákům prostor pro tvoření a seberealizaci.

Základní literatura dle ISO 690:

1) CARLGREN, Frans. *Výchova ke svobodě*. 1. vyd. Praha: Baltazar. 1991. 263 s. ISBN 80-900307-2-6.

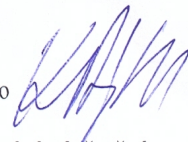
2) RICHTER, Tobias. *Vzdělávací plán waldorfské školy*. 1. vyd. Praha: Asociace waldorfských škol ČR. 2013. 368 s. ISBN 978-80-905222-5-1.

3) VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. 2. vyd. Praha: Grada. 2011. 456 s. ISBN 978-80-247-3357-9.

4) RVP ČR

Termín odevzdání práce: 15.4.2019

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. Podpis vedoucího

Prohlašuji, že jsem se seznámil(a) se zásadami pro vypracování závěrečné písemné práce v rámci DPS.

v Pardubicích dne: 30. 3. 2019 **Podpis studující(ho):** Marie Neubauerová

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne

Marie Neubauerová

Anotace

Práce se zabývá přípravou výukového materiálu pro epochu Poetika na střední waldorfské škole. Vymezuje obsah učiva dané epochy, která je na waldorfských středních školách vyučována v 1. ročníku. Práce s ohledem na didaktickou analýzu učiva stanovuje konkrétní cíle výuky, popisuje dané učivo, vymezuje základní činnosti žáků a popisuje vhodné metody a organizační formy práce.

Klíčová slova

waldorfská pedagogika, poetika, střední škola

Annotation

The work deals with the preparation of teaching material for the Poetics epoch at the high Waldorf school. It defines the content of the curriculum of the epoch, which is taught at Waldorf high schools in the first year. The work, with regard to the didactic analysis of the curriculum, defines the specific teaching aims, describes the subject, defines the basic activities of the pupils and describes suitable methods and organizational forms of work.

Keywords

Waldorf pedagogy, poetics, high school

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Waldorfská pedagogika.....	7
3 Charakteristika a cíl předmětu český jazyk a literatura.....	10
4 Vzdělávací cíle českého jazyka a literatury v 1. ročníku.....	11
5 Obsah učiva českého jazyka v 1. ročníku – epocha poetiky.....	13
6 Proč je epocha poetiky první z epoch českého jazyka a literatury.....	15
7 Rozpracování jednotlivých epochových hodin.....	16
8 1. epochová hodina.....	17
9 2. epochová hodina.....	26
10 3. epochová hodina.....	29
11 4. epochová hodina.....	36
12 5. epochová hodina.....	38
13 6. epochová hodina.....	42
14 7. epochová hodina.....	48
15 8. epochová hodina.....	59
16 9. epochová hodina.....	66
17 10. epochová hodina.....	71
18 11. epochová hodina.....	74
19 Závěr.....	78
20 Seznam pramenů.....	79
21 Seznam odkazů.....	82
22 Seznam literatury.....	83

1 Úvod

Tato práce je metodickým zpracováním výukového celku Poetika jakožto učiva z oblasti českého jazyka a literatury, které je předmětem vzdělávání 1. ročníku střední školy. Práce vychází z Rámcově vzdělávacího programu pro obor vzdělání Kombinované lyceum a do velké míry čerpá ze Školního vzdělávacího plánu Waldorfského lycea v Praze. Autorka se zvolenému tématu věnuje nejenom z profesního pohledu učitelky českého jazyka, ale také především s přáním využít tento materiál k výuce na snad jednou založené waldorfské střední škole v Pardubicích.

2 Waldorfská pedagogika

O waldorfské pedagogice již dnes existuje řada dostupných materiálů, které jsou kvalitně zpracovány, ale které velmi často vycházejí jeden z druhého, tudíž přinášejí sice jasné nikoli však nové informace. Jedním takovým zdrojem se nám může stát např. stručné shrnutí na stránkách Asociace waldorfských škol nebo na wikipedii, kde je toto heslo zpracováno velmi dobře. Autorka se tedy rozhodla, že těchto zdrojů využije, neboť se domnívá, že by její vlastní zpracování bylo sice správné nikoli však inovativní.

Waldorfská pedagogika vychází z anthroposofické antropologie Rudolfa Steinera (1861-1925), která si všímá zákonitostí vývojových kroků dítěte a mladého člověka, proměn a rozvoje jeho vztahu ke světu a jeho schopnosti učit se. Učební plán, metody a obsahy výuky waldorfské školy jsou z tohoto poznání přímo odvozeny. Na základě Steinerovy antropologie vzniklo od r. 1919 až do současnosti na celém světě několik tisíc pedagogických a léčebně-pedagogických zařízení. Na výchovu je ve waldorfských školách nahlíženo jako na vývojový proces, v němž jsou určité předměty zaváděny ve specifických fázích individuálního rozvoje osobnosti. Smyslem je upravit učební plán potřebám a postupně se rozvíjejícím schopnostem dítěte.¹

V českých zemích se objevily školy waldorfského typu po roce 1989. První základní a mateřské školy vznikly na počátku devadesátých let. Střední školy (nazývané většinou lycea a řazené mezi střední odborné školy) pak až v první dekádě nového tisíciletí. Nové waldorfské školy vznikají i v druhé dekádě třetího tisíciletí: Ostrava-Poruba (2014), Plzeň (2014), Terezín/Třebušín (2015), Cheb (2016), Liberec (2017), Tábor/Ratibořské Hory (2017), Litvínov (2018) Znojmo/Kuchařovice (2018). Výuku zahájily také dvě střední školy: kombinované lyceum v Jevíčku (2014) a waldorfské lyceum v Českých Budějovicích (2018).²

Waldorfská škola byla založena jako jednotná dvanáctiletá všeobecně-vzdělávací škola pro děti všech sociálních vrstev společnosti. Vedle tradičního obsahu (vzdělávací

1 www.iwaldorf.cz

2 <https://cs.wikipedia.org>

program waldorfských škol v Čechách naplňuje vzdělávací standardy vydané Ministerstvem školství) má waldorfská škola zajišťovat všestranný rozvoj dítěte v praktických a uměleckých oborech - učební plán waldorfských škol je velmi bohatý.

3

Výkony žáků nejsou motivovány známkovým hodnocením, ale živým zájmem o probíranou látku. Vysvědčení na konci školního roku mají formu slovního hodnocení, které charakterizuje všechny přednosti a nedostatky dítěte, jeho pokroky i obtíže v uplynulém školním roce. Pro život a práci ve waldorfských školách platí zásada, že spolupráce žáků jasně převažuje nad jejich vzájemnou soutěživostí.⁴

Vyučování hlavních předmětů (matematika, mateřský jazyk a literatura, čtení, fyzika, chemie, přírodopis, dějepis, zeměpis a další) probíhá v tzv. epochách – dvouhodinových vyučovacích blocích, které se ještě dále dělí na část rytmickou, vyučovací a vyprávěcí. Blok je monotematický a po dobu tří až čtyř týdnů při něm učitel rozvíjí jedno dané téma (např. matematické operace, stavba domu, dějiny Řecka). Další předměty (jazyky, tělesná, pracovní a hudební výchova, eurytmie apod.) se již vyučují v klasických vyučovacích hodinách.⁵

Dalším specifikem waldorfských škol je absence učebnic. Jejich roli plní materiály, které si učitel sám, ev. ve spolupráci s kolegy vybírá nebo vytváří. Knihy mohou být doplňkem (např. cvičebnice a atlasy), nikoli hlavním prostředkem výuky, neboť postrádají vztah ke konkrétní pedagogické situaci a svou strnulostí nevyhovují dynamickému postupu a momentálnímu stavu třídy. Velký význam je v této souvislosti přikládán žakovským pracovním a epochovým sešitům, které jsou vypracovány s velkou pečlivostí a žákům při přípravě učebnice nahrazují.⁶

Základní školou provází dítě po celou dobu třídní učitel, který v epochách vyučuje obvykle všechny hlavní předměty. Každý učitelův krok v práci s učební látkou tedy

3 www.iwaldorf.cz

4 www.iwaldorf.cz

5 www.iwaldorf.cz

6 www.iwaldorf.cz

odpovídá dětským vývojovým potřebám. Učitel se tak stává do značné míry architektem učebního plánu, jeho kompetence jsou v tomto ohledu mimořádně široké.⁷

Waldorfské učitelé usilují o výchovu svobodných lidí (u nichž byly svobodně rozvinuty jejich přirozené potenciality), nevštěpují jim tedy určitý světový názor. Spíše usilují o rozvinutí vloh svých žáků do té míry, aby tito byli v dospělosti schopni vlastní orientace, samostatného, odpovědného a sociálně pozitivně zaměřeného jednání.⁸

7 www.iwaldorf.cz

8 www.iwaldorf.cz

3 Charakteristika a cíl předmětu český jazyk a literatura

Výuka českého jazyka probíhá ve dvou formách. Jednou jsou ucelené výukové bloky, tzv. epochy, které trvají 90 minut, a druhou cvičné hodiny českého jazyka, které probíhají po celý školní rok a jsou součástí pravidelného školního rozvrhu.

Epochy jsou dle Rámcového vzdělávacího plánu zařazeny do oblasti Estetického vzdělávání teoretického a cvičné hodiny do oblasti Jazykového vzdělávání. V rámci epoch jsou žáci seznamováni s vybranými literárními díly, se kterými intenzivně pracují po obsahové, stylistické, literárně-teoretické i jazykové stránce. Díla jsou vybírána na základě vývojových potřeb žáka vzhledem ke konkrétnímu věkovému období. Každý ročník má svá typická témata, prolínající se všemi předměty. Tématem prvního ročníku je přesnost a měřitelnost, která je demonstrována právě například v epoše poetiky, kdy se žáci seznamují s principy básnických prostředků.

Cvičné hodiny jsou věnovány rozvoji gramatických, komunikativních a stylistických schopností a dovedností.

4 Vzdělávací cíle českého jazyka a literatury v 1. ročníku

Vycházíme-li z vývojových potřeb žáků v 1. ročníku, je důraz ve výuce zaměřen na přesné vnímání textu, čtení s porozuměním, interpretaci a následné využití poznanych zákonitostí při práci s vlastním textem. Důraz je kladen na přesné používání osvojených pojmů. Do 1. ročníku jsou zařazeny dvě epochy. První je epocha poetiky a druhá epocha starověké literatury.

V epoše poetiky se žáci seznamují s vnímáním literárního díla po stránce obsahové, kompoziční a jazykové, s členěním literatury na prózu, poezii a drama a s následným řazením děl k jednotlivým literárním žánrům. Pracují pak především s básnickými texty, učí se poznávat metrum, typy rýmů a básnické figury a celá epocha zakončena tvorbou vlastních básnických skladeb.

V epoše starověké literatury se žáci seznamují se základními díly starověkých kultur, a to především s díly antické literatury, srovnávají texty mezi sebou. Základním poznáním je tady rozdíl mezi subjektivním prožíváním a objektivním vnímáním. Žáci by si měli tento princip dobře prožít, aby s ním uměli pracovat a rozpoznávat ho v rámci vývoje literatury. Ve starověkých eposech žáci sledují jednotlivé typy hrdinů a jejich proměny v historii literatury, na příkladu antických děl pak poznávají přesné vnitřní členění dramatického díla – expozice, kolize, krize, peripetie, katastrofa, katarze.

Cvičné hodiny jsou věnovány procvičování gramatických jevů a v rámci slohu je věnována pozornost prostěsdělovacímu funkčnímu stylu a schopnosti vypravovat příběh.

Celý předmět český jazyk je velmi vhodné provázat s ostatními předměty, např. výtvarnou výchovou, kdy jednotlivé básně mohou žáci doplnit vlastní výtvarnou tvorbou, na grafické stránce svých textů pak mohou pracovat v rámci předmětu informatika. Propojení s eurytmií, jakožto specifickým předmětem waldorfských škol,

se nabízí samo, žáci si v rámci tohoto předmětu mohou zažít pohybem ztvárňování jednotlivých básnických figur a forem.

5 Obsah učiva českého jazyka v 1. ročníku – epocha poetiky

Výsledky vzdělávání

Učivo

Žák:

- rozlišuje mezi formální a obsahovou složkou literárního díla, na konkrétních příkladech dokáže formu a obsah určit
- dokáže popsat téma a kompozici literárního díla, popíše jazykovou složku díla a uvede příklady jednotlivých jazykových vrstev jazyka
- chápe rozdíl mezi literárními druhy a žánry, umí uvést příklady jednotlivých druhů a žánrů
- vnímá báseň jako graficky a rytmičky ucelený text, na přednesu zadaných textů se snaží vystihnout jejich rytmičku
- vnímá báseň jako intonační celek, uvědomuje si specifika přízvuku
- seznamuje se s fonetickými zákonitostmi rýmů, umí rozpoznávat jednotlivé druhy rýmů a zapsat jejich rýmová schemata, sám si zkouší vytvořit vlastní rýmy
- seznamuje se s jednotlivými básnickými formami

básnickými formami

- na základě práce s básnickými texty
nachází formální a obsahové
zákonitosti básnických forem a pokouší
se je ve vlastní tvorbě vytvořit básnické figury, básnické obrazy
- analyzuje vybrané básnické texty
s využitím poznanych básnických
prostředků analýza vybraného básnického díla
- seznámí se s hraniční formou poezie,
pokusí se na základě získaných
poznatků popsat estetickou, obsahovou
a grafickou stránku takové básnické
formy a pokusí se určit složku, která
u této poezie nejvíce vystupuje experimentální a vizuální poezie
- pokusí se popsat charakteristické rysy
nonsensové poezie, tvoří vlastní texty poezie nonsensu
- pracuje s písňovými texty a formou
referátu a skupinové práce seznamuje
ostatní žáky se specifickými rysy této
poezie, snaží se najít vztah mezi textem
a zvolenou hudební formou zhudebněná poezie
- snaží se najít zákonitosti v uspořádání
básnických sbírek a objevit jejich
promyšlené a nenáhodné uspořádání kompozice básnických sbírek
- pracuje s několika verzemi překladu
jedné básně a porovnává je mezi sebou překlad básnického textu

Celková hodinová dotace epochy poetiky je 22 hodin.

6 Proč je epocha poetiky první z epoch českého jazyka a literatury

Dítě se v období 15 – 16 let nachází ve fázi, kdy z bezpečného okruhu své rodiny poprvé alespoň jednou nohou vystupuje ven. Někdo více, někdo méně, závisí na tom, zda si volí střední školu v místě svého bydliště, nebo do ní musí začít dojíždět. To ho nutí a staví do pozice, kdy mnohem více musí začít svůj čas a své zájmy organizovat. Musí se naučit oddělit podstatné od méně podstatného, přemýšlet o svých rozhodnutích nejenom z pohledu přítomnosti, ale s výhledem do budoucnosti, na konkrétních otázkách se učit hledat zobecnění s přesahem do ideologické a morální roviny.

Je třeba tohoto mladého člověka vést k zájmu o vnější svět, nikoli pouze k zájmu o vlastní osobu, ukázat mu, že vnější svět je spoluutvářen jeho rozhodnutími a že svými postoji může ovlivnit svět kolem sebe. Ale také to, že aby člověk tento svět mohl spoluutvářet, je třeba také poznat jeho zákonitosti.

Z ohledem na výše uvedené je jako první z oblasti českého jazyka a literatury zařazena epocha poetiky, v níž se žáci seznámí s uspořádáním, systematizací, řádem a kategorizací pojmů. A právě toto uchopení jasně definovaných pojmů pak člověku dává možnost jejich podstatu v literatuře tvůrčím způsobem využívat a někdy i přetvářet, či posouvat samotnou tuto podstatu neotřelým způsobem dále. Stejně tak mohou žáci zažít, že interpretace je sice záležitost osobního pohledu, ale že je v literárním díle možná obsaženo i něco nadosobního, co je třeba hledat, co není na první pohled viditelné. V této epoše žáci dostanou a naučí se používat nástroje, které jim umožní nahlédnout a vstoupit hlouběji do podstaty literárního díla.

7 Rozpracování jednotlivých epochových hodin

Alespoň 14 dní před samotnou epochou dostanou žáci požadavky na zpracování dvou referátů, jeden zpracovávají samostatně, druhý ve skupině. V rámci cvičných hodin každý žák zpracuje referát o knize dle vlastního výběru, kterou dopředu konzultuje s učitelem, a ve skupinách po třech pak žáci seznámí ostatní s autory, kteří píšou a produkují vlastní písňovou formu.

Požadavky k referátu o vlastní knize: žák seznámí ostatní s autorem (život, dílo), pohovoří o ději knihy, pokusí se zařadit knihu do literárního kontextu (téma, kompozice, jazyk, žánr), pohovoří o vlastní reflexi, proč si knihu vybral, myšlenky, která ho v knize zaujala, zda by knihu doporučil ostatním a na závěr přečte úryvek z knihy. Připraví si krátký zápis, který rozdá svým spolužákům.

Požadavky ke zhudebněné poezii: žáci budou pracovat ve skupinách po třech, seznámí ostatní s autorem (život, dílo), připraví krátký zápis, který rozdají svým spolužákům, vyberou jednu píseň (lépe známější), kterou pro všechny přichystají tak, aby měl každý její text, přečtou ho a připraví hudební ukázkou (buď pustí audiozáznam, nebo ji sami zazpívají). Cílem je naučit se spolupráci ve skupině, rozdělit si úkoly a pak informace přehledně předat.

Př. seznamu autorů zhudebněné poezie: Zdeněk Svěrák, Karel Plíhal, Radůza, Karel Kryl, Zuzana Navarová, Jaromír Nohavica, Hradišťan, bratři Ebenové, Jiří Suchý, Čechomor.

8 1. epochová hodina

Téma: Struktura literárního díla – obsah a forma

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí rozpoznat, co je tématem daného textu, jaká je jeho kompozice a jaké jazykové prostředky jsou v textu užity.

Cíl výchovný: Žáci se pokusí o výrazové čtení, přednes textu a o interpretaci dané ukázky.

Formy a metody práce: výklad, skupinová práce (každá skupina předává zpracované poznatky ostatním skupinám), referát

Pojmy: téma – hlavní, vedlejší, epizoda, motivy, kompozice – uspořádání času a prostoru, jazyk – spisovný, nespisovný

V úvodu hodiny seznámí učitel žáky s průběhem hodin a požadavky, které musí každý žák splnit pro absolvování předmětu.

Požadavky jsou:

- docházka minimálně 75%, pokud bude žák nemocný, domluví si individuální požadavky
- všechny materiály, které žák dostane v kopiích, budou vlepené do sešitu (žáci jsou vedeni k přehlednému vedení sešitu a zápisů)
- na konci epochy si učitel sešity vybere a zkontroluje jejich řádné vedení, při nedostatecích nechá žáka sešit doplnit, protože sešit je pro žáka nejdůležitějším učebním materiálem
- v rámci každé hodiny bude žák pracovat ve skupině či samostatně na samostatné práci, skupiny se budou obměňovat, aby se žáci v rámci třídy naučili spolupráci
- každý den dostane žák drobný domácí úkolem
- součástí splnění předmětu je úspěšné absolvování dvou testů, za úspěšný se považuje test splněný min. na 50%, test bude psán každou pátou epochovou hodinu
- každou práci bude žák či celá skupina prezentovat před tabulí, aby si žáci zvykli mluvit před ostatními (nácvik na divadlo, které budou hrát ve vyšším ročníku)
- každý žák připraví referát o knize dle vlastního výběru, který odprezentuje ve cvičné hodině

- ve skupinách představí žáci tzv. zhudebněnou poezii
- dlouhodobým úkolem je psaní vlastních básní
- epocha bude ukončena projektem Den poezie, kdy budou žáci veřejně prezentovat vlastní básně, žáci musí vymyslet, jakou formou bude projekt prezentován, cílem tohoto projektu je navázat kontakt žáků s okolím školy a práce s vlastním ostychem (časová dotace – 15 min)

Po úvodní části následuje referát na téma Zhudebněná poezie, průběh a způsob prezentace byl popsán výše.

(časová dotace – 15 min)

Další částí hodiny je teoretické zavedení některých pojmů. Učitel formou výkladu a zápisu na tabuli (nebo užitím interaktivních pomůcek) zavede literární pojmy.

Zápis:

Každé literární dílo je tvořeno svojí formou a obsahem. Forma (syžet) představuje to, jakým způsobem je dílo ztvárněno, obsah (fabule) představuje to, co je v díle ztvárněno.

Struktura literárního díla je tvořena třemi složkami:

1. tematika – tj. soubor témat

Hlavními druhy témat jsou postavy, prostředí a děj, typy témat pak jsou celkové téma (námět), hlavní téma, vedlejší téma, epizoda, motiv,

2. kompozice – způsob uspořádání a spojování jednotlivých tematických celků

Témata máme uspořádána v čase a prostoru.

Časové uspořádání:

- chronologické (čas jde od bodu A do bodu B)
- retrospektivní (vyprávíme v přítomnosti o něčem z minulosti)
- prolínání (přítomnosti a minulosti, dvou a více dějů)
- volné řazení (koláž) časových úseků bez ohledu na časovou posloupnost
- rámcová (odvíjení příběhů z jednoho úvodního příběhu)

Prostorové uspořádání:

- reálný prostor
- smyšlený prostor

Prostor také nemusí být určen.

3. jazyk – literární dílo je psáno jazykem z

- oblasti spisovného jazyka – slova neutrální, citově zabarvená, archaismy, neologismy, poetismy
- oblasti nespisovného jazyka – obecná čeština, nářečí, slang, argot, vulgarismy

Charakter díla může být dán i změnami v oblasti syntaxe nebo grafického záznamu, který nás vyzývá k volbě různých zvukových prostředků při přednesu textu.

(časová dotace – 20 min)

Po teoretické části jsou žáci rozděleni do skupin (zda skupiny určí učitel, či si je žáci zvolí sami, ponecháme na učiteli) po čtyřech a dostanou samostatnou práci. Žáci dostanou ukázky textů a každé skupině je jeden z těchto textů přiřazen. Skupiny se rozmístí po škole tak, aby se při práci nerušily.

Úkoly:

- cvičit výrazové čtení – přednes, žáci mají za úkol přednést celou ukázkou
- interpretovat daný text - obsah
- určit téma (motiv, zápletka) a jazykové prostředky
- určit formu textu, jeho členění – kompozici (časoprostor)

Žáci mají 20 – 30 min na vypracování skupinové práce, pak se opět sejdou ve třídě a ve zbylém čase jednotlivé skupiny práce prezentují před ostatními. Žáci si píší poznámky k jednotlivým ukázkám do sešitu. U každé ukázky mají tedy vypracované odpovědi k obsahu, kompozici a tématu.

Cílem je nejenom rozpoznat danou problematiku na jednotlivých ukázkách, ale také pracovat s trémou a cvičit vystupování při přednesu.

(časová dotace 40 min)

Ukázky:

1. Manon Lescaut (Vítězslav Nezval)

Manon je můj osud, Manon je můj osud.
Manon je všecko, co neznal jsem dosud.
Manon je první a poslední můj hřích,
nepoznat Manon, nemiloval bych.
Manon je motýl. Manon je včela.
Manon je růže, hozená do kostela.
Manon je všecko, co neztratí nikdy svůj
pel.
Manon je rozum, který mi uletěl!
Manon je dítě. Manon je plavovláska.
Manon je první a poslední má láska.
Manon, ach Manon, Manon z Arrasu!
Manon je moje, umřít pro krásu... ⁹

2. Píseň o rodné zemi (Jaroslav Seifert)

Krásná jako kvítka na modranském
džbánu
je ta země, která vlastní je ti,
krásná jako kvítka na modranském
džbánu,
sladká jako střída dalaňku,
do nějž nůž jsi vložil k rukojeti.
Stokrát zklamán, rady nevěda si,
znovu vždycky navracíš se domů,
stokrát zklamán, rady nevěda si,
k zemi bohaté a plné krásy,
chudé jako jaro v čerstvém lomu.
Krásná jako kvítka na modranském
džbánu,
těžká, těžká jako vlastní vina
- není z těch, na něž se zapomíná.
Naposledy kolem tvého spánku
padne prudce její hořká hlína. ¹⁰

3. Vtipkář (Charles Baudelaire)

Byl to výbuch nového roku; chaos bláta a sněhu, jímž prolétalo tisíc kočárků, jiskřící hračkami a bonbony, třesoucí se vášní a zoufáním, oficiální delirium velkého města, stvořené, aby pomátlo hlavu největšímu samotáři.

⁹ Nezval, V.: Manon Lescaut

¹⁰ Seifert, J.: Zhasněte světla

Uprostřed této bohapusté vřavy a toho hluku čile cupal osel, poháněný bičem jakéhosi nemotory.

Právě když osel zahýbal na rohu kol chodníku, krásný pán v rukavičkách, lakýrkách, s hroznou kravatou a uvězněný v docela nových šatech, poklonil se obřadně před poníženým zvířetem, a pravil mu, zdvíhaje klobouk: “Přeji vám šťastný a veselý nový rok!” načež se obrátil k jakýmsi kamarádům s výrazem samolibosti, jakoby s prosbou, aby připojili svůj souhlas k jeho uspokojení.

Osel neviděl toho krásného vtipkáře a horlivě běžel dále, kam ho volala jeho povinnost.

A mne, mne náhle pojal nesmírný vztek na tohoto velkolepého hlupáka, jenž, jak se mi zdálo, soustřeďoval v sobě všechnu duchaplnost Francie.¹¹

4. R.U.R. (Karel Čapek)

HELENA: Pojedeme odtud!

DOMIN: Teď, Heleno? Ale jdi!

HELENA: Teď, co nejrychleji! My všichni, co tu jsme!

DOMIN: Proč právě teď?

HELENA: Oh neptej se! Prosím tě, Harry, prosím vás, Galle, Hallemeiere, Alquiste, proboha vás prosím, zavřete tu továrnu a –

DOMIN: Lituji, Heleno. Teď by nikdo z nás nemohl odejet.

HELENA: Proč?

DOMIN: Protože chceme rozšířit výrobu Robotů.

HELENA: Oh teď, teď po té revoltě?

DOMIN: Ano, právě po té revoltě. Právě teď začneme vyrábět nové Roboty.

HELENA: Jaké?

DOMIN: Už nebude jen jedna továrna. Už nebudou Univerzální Roboti. Založím v každé zemi, v každém státě po továrně, a ty nové továrny budou vyrábět, už víš co?

HELENA: Ne.

DOMIN: Roboty nacionální.

¹¹ Baudelaire, Ch.: Malé básně v próze

HELENA: Co to znamená?

DOMIN: To znamená, že z každé továrny budou vycházet Roboti jiné barvy, jiného chlupu, jiného jazyka. Že si zůstanou cizí, cizí jako kameny; že se už nikdy nebudou moci srozumět; a že my, my lidé, je tak drobet k tomu přivychováváme, rozumíš? Aby Robot na smrt, do hrobu, na věky nenáviděl Robota jiné tovární známky.

HALLEMEIER: Hrome, budeme dělat černochoy Roboty a Švédy Roboty a Taliány Roboty a Čiňany Roboty, a pak ať jim někdo vtluče do kokosů organizaci, bratrství, (škytá:) hup, pardon, paní Heleno, já si naleju.

DR. GALL: Nechte toho už, Hallemeiere.

HELENA: Harry, to je ohavné!

DOMIN: Heleno, jen sto let ještě udržet lidstvo u vesla za každou cenu! Jen sto let mu nechat, aby dorostlo, aby dosáhlo, čeho teď konečně může. Chci sto let pro nového člověka! Heleno, tady jde o příliš velké věci. My toho nemůžeme nechat.

HELENA: Harry, pokud není pozdě, zavři, zavři továrnu!

DOMIN: Ted' začneme ve velkém. ¹²

5. Na pláži (Karel Čapek)

Ale než se ta země dotkne rovného moře, tož se docela maličko nahnrbí táhlými kopečky a hřbítky; to jsou staré dny, sypký písek vyvalený mořem, miniaturní pustinka vroubící zemi polderů; nejdřív křoví a hájky, a pak už jen trochu trávy, a pak už nic než pískový přesyp; a v něm se chvěje ve věčném mořském větru jen tuhý trs kostřavy nebo ostřice; vězte, že ta třesoucí se travina je sem pořád a pořád sázena; vězte, že ta suchá stébla mají své veliké poslání: aby držela svými kořínky sypké dny; aby chránila břehy Holandska. A u paty písečných dyn se táhne hebký písek pláží prolévaný přílivem a odlivem, plný mušliček, strand lázní a lázniček a koupališť, kam oko dohlédne, a ještě dál; samé stany a koše, tábořící rodiny, děti hrající si v písku, spokojené popelení celého národa na mírném sluníčku; a pak už jen moře, šedé a hučící, parník, který si to hasí někde z Hoek van Holland, vlhký dech oceánu, pach rybiny, veliký třpyt a zrcadlení; člověče, tady bys vydržel hodiny, dívaje se k obzoru a přesypaje teplý písek mezi prsty; už asi nepopluješ v tamtu stranu, ale to je jedno,

¹² Čapek, K.: R.U.R.

svět je veliký. A viděl jsem, nevím už, kde to bylo, v Nordwijku, nebo Katwijku či kde, Útok Medúz; to vám byla celá pláž hustě poseta jejich průsvitnými, rosolovitými tělesnými pozůstatky, podobnými kravincům duchových krav; a když jsem vlezl do moře, nemohl jsem už uhýbat měkkým a chrchlovitým dotykům jejich chapadel; utekl jsem zděšena lítostiv; moře bylo toho dne tak krásné jako dosud jen třikrát v geologických dějinách světa. A viděl jsem jedné noci moře světélkující; to kdesi na hřbetě vlny prošlehlo zelené zazáření a rozlilo se do šíře jako blesk, který se rozpouští ve vodě; chvílemi celá hladina zaplála studenou fosforescencí, která se valila ke břehu a tam zhasla. Ostatně mám na to svědky. Ale nejkrásnější je nedělní moře, moře demokratické, vroubené dětmi a zahrazené jejich důlky a hrázemi z prohřátého písku; to je zvláštní, to moře dětí vám je stejně veliké jako moře oceánských parníků.¹³

6. Lev, vlk a lišák (Jean de la Fontaine)

Lev, v stáří stížen dnou a nemoha se hnout,
toužil po prostředku, jenž zbavil by ho věku.
Je omyl vymlouvat králům věc nemožnou.
Lvu tolik zachtělo se léku,
že pozval lékaře k odborným poradám.
Mnoho jich spěchalo k chorému ze všech stran,
odevšad přiběhli receptů pisatelé.
Jen doktor lišák z tlupy celé
nepřišel k loži lva a klidně doma spal.
Vlk z toho těžít chtěl, a proto pomlouval
druha, jenž nepřišel. Monarcha v malé chvíli
rozhod, by lišáka z příbytku vykourili
a k němu přivedli. Brzy byl předveden.
Ten věda, že to vše spískala vlčí hlava:
"Bojím se, Sire," děl, "že neupřímná zpráva
vrhla mě v náhlou nepřízeň
pro moje zpoždění malé.

13 Čapek, K.: Obrázky z Holandska

Za vás se modle neustále,
konal jsem totiž pouť dle slibu v cizí zem.

Tam zřel jsem lidi vědy znalé,
s nimiž jsem rozprávěl o ochablosti zlé,
jež zvolna šíří se po vašem těle celém.

Žár třeba získat nejprve,
jenž poklesl už dlouhým věkem.

Kůži má dodat vlk za živa stažený,
pokud je teplá, dýmající.

Ten objev není bez ceny
pro živočišstvo zmdlévající.

Pan vlk vám jistě, libo-li,
poskytne toto oblečení."

Zprávy se králi líbily:
ve chvílce pak vlk živý není.

Stáhli jej, čtvrtili, načež pan král
jej nejdřív sněd, pak kůži vzal.

Kéž, páni dvořané, si škodit přestanete!
Neničte přitele, když přízeň získat chcete.
Vždyť případný váš zisk zlo splatí o to víc.

Každíčká pomluva už pomstu v sobě nese:
v prostředí pohybujete se,
které vám nepromine nic. ¹⁴

7. Ze života hmyzu (Karel Čapek)

PŘEDEHRA

Zelená lesní mýtina

TULÁK: Hej, načpak ty motýle chytáte? Má úcta, vášnosti.

14 de la Fontaine, J.: Bajky

PEDANT: Tiše, tiše, pozor! Nehýbejte se! Sedají na vás! Motýli. Batolci. Nymphalidae. Pozor, nehýbat se! Sedají na všechno, co páchne. Na bláto. Na výkaly. Na mršiny. Pozor, sedají na vás. Oh, oho, ohoho, ech!

TULÁK: Nechte je, hrajou si.

PEDANT: Co, cože, hra? Hra je jen úvod k páření. Haha, je doba páření; sameček stihá samičku, snoubenka prchá, voní, láká, pronásledovatel ji lechtá tykadly, klesá unaven, samička letí dál, přijde nový, silnější, statnější, samička prchá, dráždí a voní, milenec za ní, aha, aha! Chápete už? To je řád přírody; věčný zápas lásky; věčné snoubení; věčné, věčné, věčné pohlaví! Pst, pst, tiše!

TULÁK: A co s nimi děláte, když je chytíte?

PEDANT: Cože? Motýl musí být určen, datován a vřazen do sbírky; ale nesetři pelu! Síťka budiž z jemného tkaniva! Motýl buď pozorně usmrcen stisknutím hrudi! A napíchnut na špendlík! A napnut papírovými proužky! Do sbírky uložen řádně vyschlý! Budiž chráněn před prachem a moly! Vlož do skříňky hubku s kyanidem!

TULÁK: A pročto všechno?

PEDANT: Z lásky k přírodě. Člověče, vy nemáte lásky k přírodě! – Aha, tu zas je máme. Haha, pozor, pozor, tiše, ech, ech! Mně už neutěčete, hehe, oh, hoho, ech, ech, ech – (odbíhá) ¹⁵

Domácí úkol: Pokuste se naučit část textu z paměti, vlepťte ukázky do sešitu.

15 Čapek, K.: Ze života hmyzu

9 2. epochová hodina

Téma: Literární druhy a žánry

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí rozpoznat, k jakému literárnímu druhu patří daný text.

Cíl výchovný: Žáci se pokusí o výrazové čtení, přednes textu a o interpretaci dané ukázky.

Formy a metody práce: referát, rozhovor, skupinová práce (každá skupina předává zpracované poznatky ostatním skupinám), samostatná práce

Pojmy: literární druh, literární žánr, prostředky kompoziční výstavby

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.

(časová dotace 15 min)

Druhá hodina navazuje svým obsahem bezprostředně na předcházející hodinu.

Po referátu pokračuje prezentace skupinové práce z předešlé hodiny.

(časová dotace 35 min)

Po prezentacích pokládá učitel žákům otázky k daným textům.

Příklady otázek:

- Které ukázky měly děj?
- Který z textů je členěn na řádky a který na verše?
- Kde jsou sloky a kde odstavce?
- Které ukázky se rýmovaly?
- Které ukázky jsou členěny na dialogy a monology?
- Ve kterých ukázkách je kombinace dějů a dojmů?
- Která z ukázek nemá vypravěče?
- Ve kterých ukázkách jsou motivy spíše vážné a kde spíše komické, alegorické?

(časová dotace 10 min)

Na základě těchto otázek, kdy třída pracuje, hledá odpovědi společně a učitel k dané ukázce přiřadí pojem epika, lyrika, drama a lyricko-epická skladba bez hlubšího

zdůvodnění, mají žáci za úkol pokusit se samostatně výše zmíněné pojmy definovat, a to jak z hlediska formy, tak obsahu.

(časová dotace 10 min)

Žáci čtou své definice a na základě těchto odpovědí tvoří učitel zápis na tabuli.

Zápis:

Literaturu dělíme na naučnou a uměleckou.

Uměleckou literaturu (krásnou literaturu, beletrii) dělíme na literární druhy:

- epika – obsahuje dějovou linii, zápletku
 - obsah je vážný, humorný, alegorický
 - prostředkem kompoziční výstavby je kapitola, odstavec, věta, řádek
 - je psána prózou i poezií (ta je objektivního charakteru)
- lyrika – nevyjadřuje děj, pouze pocity, dojmy, obrazy
 - obsah je většinou vážný, alegorický
 - prostředkem kompoziční výstavby je sloka, verš, rým
 - je psána poezií (ta je subjektivního charakteru)
 - druhy lyriky: osobní, milostná, reflexivní, meditativní, náboženská, sociální, didaktická, apelativní
- lyricko-epická skladba – má dějovou linii silně obohacenou dojmy, pocity, obrazy
 - obsah je vážný
 - prostředkem kompoziční výstavby je odstavec, řádek, sloka, verš
 - je psána prózou i poezií
- drama – divadelní hra
 - obsah je vážný i humorný
 - prostředkem kompoziční výstavby je dějství, výstup (dialog, monolog), replika, scénická poznámka

Skupinu děl, která mají stejnou formu a podobný obsah, nazýváme literárním žánrem.

Příklady literárních žánrů patřících k jednotlivým literárním druhům:

- epika – román, povídka, novela, pohádka, epos, báje, pověst, legenda, bohatýrská píseň, bajka
- lyrika – píseň, epigram, óda, elegie, pásmo, epitaf, kaligram, epigram

- lyricko-epická skladba – balada, romance, lyrické drama, báseň v próze
- drama – tragédie, komedie, tragikomedie, muzikál, melodram

(časová dotace 30 min)

Domácí úkol: Pokuste se definovat 3 žánry epiky.

10 3. epochová hodina

Téma: Literární žánry epické

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí rozpoznat, k jakému literárnímu žánru patří daný text.

Cíl výchovný: Žáci se pokusí o výrazové čtení, přednes textu a o interpretaci dané ukázky.

Formy a metody práce: referát, samostatná práce

Pojmy: román, povídka, pohádka, novela, báje, pověst, epos, legenda, bajka, bohatýrská píseň, aforismus

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.
(časová dotace 15 min)

Následuje kontrola domácího úkolu a zápis do sešitu, který bude shrnovat definice některých epických žánrů.

Zápis:

- román – tvořen mnoha postavami a jejich spleťnými osudy, nejrůznější prostředí, delší čas, má velkou tematickou šíři a různé umělecké prostředky
- povídka – kratší vyprávění s malým počtem postav, poměrně jednoduchý děj, vznikla na počátku 19. století v romantismu
- pohádka – žánr ústní lidové slovesnosti, netýká se historické události, má šťastný konec, vymyšlený děj, objevují se zde nadpřirozené bytosti, magické formule „Bylo nebylo“, „zazvonil zvonec...“, obvykle dobro vítězí nad zlem
- novela – z italského „novella“ – povídka, středně rozsáhlá próza se zajímavým zakončením, blíží se povídce, sleduje jednu časově omezenou linii, vyžaduje pointu, vznikla v renesanci (Boccaccio - Dekameron)
- báje – příběh o tom, jak si lidé vykládali svět, tématem bývá původ člověka, fantastická vyprávění

- pověst – příběh odehrávající se v minulosti, původ v lidové slovesnosti, má pravdivé jádro, váže se k určitému místu, hradu, klášteru, skutečné události, historii, jednoduchý děj
- epos – rozsáhlé veršovaná vyprávění, zaznamenané mýty, popřípadě významné události v životě určitého národa, činy mimořádných osobností, obsahuje spoustu postav, děj je spleť, rozvíjí se zvolna, bývá doplněn rozsáhlými popisy
- legenda – veršované nebo prozaické vyprávění o životě svatých, objevují se zázraky, svatý umírá často mučednickou smrtí
- bajka – alegorický příběh psaný veršem i prózou, na jeho konci je mravoučné poučení, hlavní postavy jsou zvířata s lidskými vlastnostmi, vznikla už ve starověku, byla rozšířena v orientu, zakladatelem evropské bajky je Ezop
- bohatýrská píseň – rozsáhlejší epická báseň, jejímž hrdinou je bohatýr a jeho činy
- aforismus – stručné a vtipné vystižení myšlenky

(časová dotace 20 min)

Žáci dostanou ukázky textů a v rámci samostatné práce se snaží přiřadit je k jednotlivým lyrickým a lyricko-epickým žánrům. Učitel napíše na tabuli názvy žánrů, které budou žáci přiřazovat k jednotlivým ukázkám. Žáci si zapíší otázky, na které se pokusí odpovědět. Úkolem je také vybrat si jednu z ukázek a pokusit se o její přednes a interpretaci.

Příklady otázek:

- Má daná báseň děj?
- Líčí pocity, dojmy?
- Je psaná ve verších? Pokud ano, v kolika?
- Má rým? Jaký?
- Je smutná, veselá?
- Co je to verš? Co je to rým?

(časová dotace 20 min)

Ukázky:

1. Óda na radost (Friedrich Schiller)

Radosti, ty jiskro boží,
dcero, již nám ráj dal sám!
Srdce vznaté žářem touží,
nebeský tvůj krásy chrám.

Kouzlo tvé teď opět víže,
co kdy čas tak dělil rád,
zástup lidstva sbratřen blíže
cítí van tvých křídel vát.

Komu štěstí v žití přálo,
v příteli svůj štít že máš,
komu věrnou ženu dalo,
vmísit pojd' se v jásoť náš! ¹⁶

4.

Nejslovutnější z bohů, vždy všemocný, s mnohými jmény,

tvůrce a vůdce světa, jenž řídíš zákonem všecko,

Die, buď zdrav! Jeť volno všem smrtelným vzývati tebe.

Tvůj jsou přec rod a dostali řeč, jež božské je řeči

obrazem, jediní z tvorů, co na zemi žijí a tyjí.

Proto tě chci vždy slavit a o tvé zpívati síle.

Tebe je celý ten svět, jenž okolo země se točí,

poslušen, kudy ho vedeš, a rád se ti ovládat dává:

třímáš v nezdolných rukou tak mocnou služebnou sílu,

blesk, jenž věčně je živ, blesk dvojostrý, sršící oheň. ¹⁹

¹⁶ https://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%93da_na_radost

¹⁷ <http://www.diskografie.cz/moravanka/ceska-a-moravska-beseda/alou-pani-muzikanti/>

¹⁸ Borovský, K. H.: Epigramy

¹⁹ <https://symposion0.webnode.cz/hymny/>

2.

Alou páni muzikanti

Alou páni muzikanti, hrajte z vesela,
že mně moje nejmilejší vypověděla.

Z toho si nic nedělám, klobouk na stranu si
dám,

protože jsem švarný jonák, sobě zazpívám.

¹⁷

3. Nechod', Vašku, s pány na led:

mnohý příklad máme,

že pán sklouzne, a sedlák si

za něj nohu zláme. ¹⁸

5. Jablka (Jiří Orten)

Jdu sadem, bojím se, kde jabloň bezejmenná
v nezměrném žalu mluví větvemi
a dolů sklání se hledajíc to, co nemá,
plod neutržený.

Zatřes a přimkni se, pláč uslyšíš a nárek,
zatím co ošatky plné až po okraj
na cosi čekají, tak samy, bez sadaře,
jenž oči zavírá,

zatím co oko jablek, které straší děti,
na bubáka si hrá a zmírá viděním
a chtělo, chtělo by se někam zakouleti
před zahryznutím tvým.²⁰

6.

Postůj zde, poutníku, v hrobě tom Vrchlický Jaroslav leží,
básníkem doby své byl, mravencem pilností svou,
klenoty nejdražší z ciziny v pokladnu přenes své vlasti,
myšlenkám vlastním však též svoji dal ražbu i kov.
Málo měl na světě štěstí. Přátel však, lásky též dosti,
v otčiny půdě teď spí, spokojen, tichý a rád.²¹

7.

Tím starým světem přec jsi znaven nakonec
Pastýřko Eiffelko jak bečí stádo mostů dnes
Řecký i římský starověk se ti už přežily
Zde antické se zdají být už i ty automobily
Jen náboženství zůstalo docela nové jenom ono
Zůstalo prosté jak hangáry v přístavu avionů
Jediné neantické v Evropě křesťanství je

20 Orten, J.: Cesta k mrazu

21 Vrchlický, J.: Strom života

Evropan nejmodernější jste vy ó papeži Pie
A tobě brání stud když okna na tebe hledí
Vstoupiti do kostela a jít tam ke zpovědi
Čteš letáky ceníky plakáty jež zpívají hlasitě
Toť dnešní poesie zatím co prózou žurnály sytí tě
Jsou krváky po šestáku samé detektivní případy
Portréty velkých osob a sterá různá záhlaví ²²

8.

Otevři oči! říkáme těm, kterým chceme zavřít ústa.

V potěmkinovských vesnicích bývá pravá jen šatlava.

Čím víc máme známých, tím méně času nám zbývá pro přátele. ²³

9.

Tak tichá voda, hluboká a k smrti smutná!
Les kolem tichý, temný jako myrta rmutná,
břeh zadřímly a po něm mech jen roste
hnědý,
a je-li v mechu květ, je jako z vosku bledý.
Zde nezní včelek šum, zde není zpěvný
pták,
jen šedý dravec někdy v prázdné výši kráče,
a zní to v ozvěnách hor kolem truchle tak,
Jak v dáli náhlý škytot z dušeného pláče. ²⁴

11.

Láska a život
jedno vždy pro mne budou. Kdyby mělo
být pro mne závažím, i přátelství se
zřeknu,
ani stáří, až zaklepá, se nezaleknu,
a stále zůstanu dokořán otevřen
jí, která bude život roubovat na můj sen,
ať se i smrti podobá, nikdy to přece
nebude smrt, její věrný obraz v řece,
věčně jiná voda žene se peřejí,
jen pěnu chytíš z ní a kdovíkde je jí
už konec, stále se budu do ní hroužít,
znovu
chtít ji zadržet, dát jí trvalost kovu,
a stále, na křídlech i křídla odhodiv,
budu ji žítí tak dlouho, co budu živ.

²² Apollinaire, G.: Pásmo

²³ <http://www.jirizacek.cz/ukazky-humor.html>

²⁴ Neruda, J.: Balady a romance

10.

Žil jednou v Čechách smavý rek,
Vám známý rytíř Paleček;
on samý šprým a nápad byl,
rád dobře jed' a dobře pil,
a lidem dobře činil.

Rád jed' a pil, jak povídám,
však ještě něco dodat mám:
on též rád bloudil po Čechách —
a pak byl vždy jak v mátohách
a nevěděl, kde stojí.²⁵

Dnes ráno (28. srpna 1930)

Dědeček ležel na posteli, s očima
zavřenýma, oblečen, držel hůl,
ústa měl trochu pootevřená
jako k pozdravu. Druhá ruka, s čepicí
v ztuhlých prstech, byla napřažena ke
zdi.

Položil jsem mu ruku na prsa, stín dechu
vyšel mu z úst. A dost.²⁶

12.²⁷

S
A
LUT
M
O N
D E
DONT
JE SUIS
LA LAN
GUE É
LOQUEN
TE QUESA
BOUCHE
O PARIS
TIRE ET TIRERA
T O U JOURS
AUX A L
LEM ANDS
(originální francouzská verze)

B
U
D
ZDRÁV
S
V E
T E
JEHOZ
JÁ JSEM
VÝMLUVNÝM
JAZYKEM
KTERÝ TVÁ
ÚSTA
O PARIZI
VYPLAZUJI A BUDOU
VYDLAZOVAT
VEČ NĚ
NAN EMCE
(převáděno do češtiny)

25 Neruda, J.: Balady a romance

26 Hrubín, F.: Romance pro křídlovku

27 <https://slideplayer.cz/slide/3195779/11/images/10/Kaligramy+G.+Apollinaire.jpg>

Ve zbylé části hodiny všichni společně hodnotí a porovnávají své rozbor, u každé z ukázek se snaží zodpovědět dané otázky.

Odpověď na otázku co je to rým a verš: verš je řádek básně, rým je zvuková shoda na konci veršů.

(časová dotace 35 min)

Domácí úkol: Nalepte si ukázky do sešitu a naučte se úryvek básně zpaměti.

11 4. epochová hodina

Téma: Literární žánry lyrické a lyricko-epické

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí definovat lyrické a lyricko-epické žánry.

Cíl výchovný: Žáci se pokusí ve společné diskusi vytvořit definice daných žánrů.

Formy a metody práce: výklad, diskuse

Pojmy: píseň, óda, hymnus, elegie, epitaf, epigram, pásmo, kaligram, romance, balada, poema

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.
(časová dotace 15 min)

Následuje společná práce, která navazuje na předešlou hodinu. Žáci společně dokončují odpovědi na otázky u jednotlivých textů. K daným ukázkám pak přiřazují pojmy píseň, óda, hymnus, elegie, epitaf, epigram, pásmo, kaligram, romance, balada, poema.

(časová dotace 25 min)

Na základě získaných poznatků pak učitel napíše se žáky zápis.

Zápis:

lyrické žánry:

- píseň – jeden z nejstarších lyrických žánrů, znakem je prostota vyjádření, rytmizovanost, pravidelný rytmus a rým, časté využití refrénu, city jsou zobrazovány bezprostředně, rozlišujeme píseň lidovou a umělou
- óda – opěvná báseň většího rozsahu s pravidelným rýmem a veršem
- hymnus – opěvná veršovaná báseň menšího rozsahu, jejíž vznik je spjat se starověkým Řeckem, opěvuje bohy, hrdiny, zemi
- elegie – žalozpěv, charakter je smutný, teskný, tématem bývá ztráta někoho nebo něčeho nám drahého, předzvěst smrti
- epitaf – nápis na náhrobku o životě zemřelého

- epigram – krátká satirická a výstižná báseň, která stručně vyjadřuje úsudek o vážném tématu
- pásmo – žánr moderní poezie, jehož podstatou je volné řazení veršů, verše často přinášejí samostatné téma, autor ale volí takové jazykové prostředky, které navozují celistvost obrazů
- kaligram – útvar experimentální poezie, báseň uspořádaná do výtvarného obrazce, chybí členění do slok a veršů

lyricko-epické žánry:

- romance – veršovaná skladba středního rozsahu, je protikladem balady, nálada je jasnější, konflikt je vyřešen smírem
- balada – veršovaná skladba středního rozsahu, jejímž základem je tragický příběh, nálada je pochmurná
- poema – básnická, byronská povídka, zachycuje události ze života jednotlivce, v popředí jsou subjektivní a reflexivní prvky, líčení

(časová dotace 20 min)

V další části hodiny probíhá kontrola domácího úkolu, kterým bylo naučit se úryvek z vybraného textu zpaměti. Žáci mohou mít text u sebe, aby se do něho mohli podívat. Cílem není hodnotit, jak dobře se během krátké doby dokáží žáci naučit text zpaměti, ale jakým způsobem se s tímto úkolem vypořádají. Důraz je kladen převážně na interpretaci.

(časová dotace 15 min)

V poslední části hodiny je věnován prostor na otázky týkající se testu, který budou žáci psát další hodinu.

(časová dotace 15 min)

Domácí úkol: Příprava na písemnou práci.

12 5. epochová hodina

Téma: Literární žánry dramatické, opakování

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí definovat dramatické žánry.

Cíl výchovný: Žáci se učí pracovat se stresem.

Formy a metody práce: výklad, samostatná práce

Pojmy: tragédie, komedie, melodram, muzikál

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.
(časová dotace 15 min)

Učitel doplní učivo literárních žánrů o poslední skupinu dramatických žánrů a zapíše zápis.

Zápis:

- tragédie – již od starověku považována za nejvýznamnější dramatický žánr, je založena na tragickém (vážném) pojetí s nešťastným koncem
- komedie – (veselohra) je založena na komickém nebo satirickém pojetí
- melodram – dramatická báseň, v níž je recitace doprovázena hudbou
- muzikál – neboli divadelní revue je řetěz scénických obrazů, které jsou volně spojeny hlavní postavou nebo dějovým pásmem, představení je spojeno s hudbou, někdy i tancem

(časová dotace 15 min)

Ve zbylé části hodiny píší žáci test, který shrnuje učivo předchozích hodin.

Příklad testu:

1. Vysvětli rozdíl mezi těmito pojmy:

- a) poezie
- b) próza
- c) drama

2. Jak říkáme básni, která má děj?

- a) lyrická
- b) epická
- c) dramatická

3. Co je to lyrika?

- a) vyjadřuje pocity, dojmy, nálady
- b) spojení hudby a tance
- c) vyjadřuje posloupnost literatury

4. Co je to verš?

- a) celá sloka
- b) jeden řádek sloky
- c) půlka sloky, která se rýmuje

5. Co je to zvuková shoda na konci veršů?

- a) rým
- b) veršů
- c) rytmus

6. Co je to poema?

- a) básnická povídka
- b) obrazová báseň
- c) oslavná skladba

7. Vyber se jeden žánr lyriky, charakterizuj ho a napiš příklad.

8. Vyber se jeden žánr epiky, charakterizuj ho a napiš příklad.

9. Co je to pověst?

a) kratší příběh, který líčí jednu epizodu života a má překvapivý konec

b) kratší příběh, který vykládá vznik světa a přírodní jevy

c) kratší příběh, který se váže k místu či události a jeho jádro je pravdivé

10. Vyber si jeden žánr lyriky, napiš který a pokus se formulovat několik veršů tak, aby ukázka charakterizovala a měla znaky daného žánru.

11. Co je kaligrafie? Vytvoř příklad kaligrafie.

12. Napiš druh lyriky této básně a na vedlejší řádky popiš, interpretuj básnické obrazy.

Lyrika:

Václav Hrabě - Variace na renesanční téma

Láska je jako večernice
plující černou oblohou
Zavřete dveře na petlice!
Zhasněte v domě všechny svíce
A opevněte svoje těla
vy kterým srdce zkameněla
Láska je jako krásná loď
která ztratila kapitána
námořníkům se třesou ruce
a bojí se co bude zrána

Láska je jako bolest z probuzení
a horké ruce hvězd
které ti sypou oknem do vězení
květiny ze svatebních cest

Láska je jako večernice
plující černou oblohou
Náš život hoří jako svíce
a mrtví
milovat nemohou²⁸

(časová dotace 60 min)

28 Hrabě, V.: Blues pro bláznivou holku

13 6. epochová hodina

Téma: Vnitřní členění verše - rytmus (metrum)

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí rozpoznávat druhy rytmů.

Cíl výchovný: Žáci se učí pracovat s rytmem.

Formy a metody práce: výklad, samostatná práce, skupinová práce

Pojmy: rytmus (metrum), trochej, daktyl, jamb, spondej, anapest

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.
(časová dotace 15 min)

Po referátu je část hodiny věnována opravě písemné práce a uvedení správného řešení.
(časová dotace 15min)

Žáci dostanou úryvky básní a v trojčlenných skupinách určí:

1. z kolika slabičných slov se báseň převážně skládá
2. kde jsou těžké a kde lehké doby

Ukázky:

1. Tatínkova dýmka (Jaroslav Seifert) 3. Josef Václav Sládek

Tatínek kouřil z dýmky
vždy večer, než šel spát.
Vidím ho z měchuřinky
do dýmky tabák cpát.²⁹

Mé orné půdy každý hon
mi patří zem jak dubu
a držím se jí jako on
vzdor psotám, časů zubu.³²

²⁹ Seifert, J.: Maminka

2. Bratříčku, zavírej vrátka

(Karel Kryl)

Bratříčku nevzlykej
to nejsou bubáci
Vždyť už jsi velikej
To jsou jen vojáci
Přijeli v hranatých
železných maringotkách ³⁰

5. Stříhali dohola malého chlapečka

(Josef Kainar)

Stříhali dohola malého chlapečka
kadeře padaly k zemi a zmíraly
kadeře padaly jak růže do hrobu
Železná židle se otáčela
Šedaví pánové v zrcadlech kolem stěn
Jenom se dívali Jenom se dívali
Že už je chlapeček chycen a obelstěn
V té bílé zástěře kolem krku ³¹

4. Podzim s mrtvým jestřábem

(Jan Skácel)

Krajina v mlhách Podzim hodil
kamenem zlatým ze všech sil
a u trati se v telegrafních drátech
s výkřikem jestřáb oběsil
Na nebi slunce jako jáma
do dálky běží telegrafní drát
a jako prázdná rukavice z peří
mrtvola ptáka visí za pařát ³³

7. Zvony a zvonky (J. V. Sládek)

Jak pohádkových zvonků rej
vám radost v srdci zvuč a hrej!
Jak zvonky kvetou podle cest,
ať květů pln váš život jest.
Jak zvonů slavný hlas, - váš duch
spěj k vysokostem, kde dlí Bůh.
Jak hodin zvuk, aťs bohat, prost,
tě volej práce, povinnost!
A vzhůru vždy! - když v bouřnou noc
zvon vlasti zazní: "Na pomoc!" ³⁴

30 Kryl, K.: Písně Karla Kryla od A do Ž

32 Sládek, J. V.: Selské písně a české znělky

31 Kainar, J.: Básně

33 Skácel, J.: Odlévání do ztraceného vosku

34 Sládek, J. V.: Zvony a zvonky

6. Pohádka o princezně a pávech (Jan Skácel)

Kam zmizela nám princezna
kam utekla kam schovala se
ve které zemi pávy pase
kdo do té země cestu zná
Je daleko a je až kdesi
za sedmi řekami
a lesy
tak daleko a ještě dál
V té zemi za železnou mříž
ve vysoké až k nebi věží
princeznu černokněžník střeží
Být princem nic bych neváhal
jal bych se přes ty řeky brodit
princeznu šel bych vysvobodit
černému muži bych ji vzal
Tomu co za železnou mříž
ve vysoké až k nebi věží
princeznu hlídá přísně střeží
A jestli vrátíme se zpátky
s princeznou budem písti pávy
na našem dvorku ne až kdesi
za sedmi řekami
a lesy
tam za horou ba ještě dál ³⁵

8. Jak lvové bijem o mříže (Jan Neruda)

Jak lvové bijem o mříže,
jak lvové v kleci jatí,
my bychom vzhůru k nebesům
a jsme zde Zemí spjatí.

Nám zdá se, z hvězd že vane hlas:
"Nuž pojd'te, páni, blíže,
jen trochu blíže, hrdobci*,
jimž hrouda nohy víže!"

My přijdem! Odpusť, matičko,
již jsi nám, Země, malá,
my blesk k myšlénkám spřáháme
a noha parou cvalá.

My přijdem! Duch náš roste v výš
a tepny touhou bijí,
zimniční touhou po světech
div srdce nerozbijí!

My přijdem blíž, my přijdem blíž,
my světů dožijeme,
my bijem o mříž, ducha lvi,
a my ji rozbijeme! ³⁶

35 Skácel, J.: Kdo pije potmě víno

36 Neruda, J.: Písň kosmické

9. Máj (K. H. Mácha)

Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
květoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl,
růžinu jevil vonný vzdech.
Jezero hladké v křovích stinných
zvučelo temně tajný bol,
břeh je objímal kol a kol;
a slunce jasná světů jiných
bloudila blankytnými pásky,
planoucí tam co slzy lásky.³⁷

11. Předzpěv (Ján Kollár)

Aj zde leží zem ta před okem mým slzy
ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev.
Stoj noho! posvátná místa jsou, kamkoli
kráčíš,
k obloze, Tatry synu, vznes se vyvýše pohled,
neb raději k velikému prichyl tomu tam se
dubisku,
jenž vzdoruje zhoubným až dosaváde časům.
Však času ten horší je člověk, jenž berlu
železnou
v těchto krajích na tvou, Slavie, šíji chopil.
Horší, nežli divé války, hromu, ohně divější,
zaslepenec na své když zlobu plémě kydá.
Ó věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící,
ó krajino, všeliké slávy i hanby obraz!³⁸

10. Velké, širé, rodné lány (J. V. Sládek) 12. Lesní studánka (J. V. Sládek)

Velké, širé, rodné lány,
jak jste krásny na vše strany,
od souvratě ku souvrati
jak vás dnes to slunko zlatí!

Vlavé žito jako břehy,
květná luka plná něhy,
na úhoru, v žírné kráse,
pokojně se stádo pase.

Znám křišťálovou studánku,
kde nejhlubší je les,
tam roste tmavé kapradí
a vůkol rudý vřes.

Tam ptáci, laně chodí pít
pod javorový kmen,
ti ptáci za dne bílého,
ty laně v noci jen.

³⁷ Mácha, K. H.: Máj

³⁸ Kollár, J.: Slávy dcera

Nad vámi se nebe klene
jako v květu pole lněné,
nad lesy jen z modrošíra
pára v tichý déšť se sbírá.

Když usnou lesy hluboké
a kolem ticho jest,
a nebesa i studánka
jsou plny zlatých hvězd.⁴⁰

A jak slunce vás tak zhřívá
a jak cvrček v klasech zpívá,
v šíř i v dál, vy rodné lány,
buďte vy nám požehnány!³⁹

(časová dotace 20 min)

Po této samostatné práci následuje společná kontrola a hledání podobností a růzností v jednotlivých básních. Žáci dávají do diskuse své názory a zkoušejí recitovat jednu báseň různými způsoby kladení lehkých a těžkých dob.

(časová dotace 20 min)

Ze získaných poznatků pak společně tvoří zápis, který učitel zapíše na tabuli.

Zápis:

- verš dělí se na stopy – dvou- až tříslabičné úseky, které se pravidelně opakují
- tyto stopy můžeme schematicky zapsat – tomuto zápisu říkáme metrum
- stopa se skládá ze zvukových prvků – dob – těžká doba (značíme –) – nese přízvuk, důraz
lehká doba (značíme u) – nenese přízvuk
- ve verších se jednotlivé doby střídají podle určitého pravidla – vznikají typy rytmů

typy rytmů:

- trochej – u : důraz je na první slabice, typický pro češtinu

39 Sládek, J. V.: Selské písně a české znělky

40 Sládek, J. V.: Zvony a zvonky

- daktyl – u u : důraz je na první slabice
- spondej – – : využívány ve starořecké a římské literatuře
- anapest u u – : typický pro řečtinu a latinu
- jamb u – : typický pro řečtinu a latinu, hojně ho využívá W. Shakespeare tzv. blankvers - 5stopý nerýmovaný verš, nebo tzv. alexandrín - rýmovaný 12slabičný verš
- daktylotrochej – u u – u : kombinace daktylu a trocheje, v češtině hojně využívány, je z něho složen tzv. hexametru – nerýmovaný verš typický pro antickou poezii

(časová dotace 20 min)

Domácí úkol: Vyberte si jednu z ukázek a naučte se ji recitovat s důrazem na její rytmus.

14 7. epochová hodina

Téma: Rýmová schémata a prozodické systémy

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí rozpoznat rýmová schémata a naučí se rozdíly mezi jednotlivými prozodickými systémy.

Cíl výchovný: Žáci se učí pracovat s básnickým textem a jeho významem.

Formy a metody práce: samostatná práce, skupinová práce, výklad

Pojmy: rým sdružený, střídavý, přerývaný, postupný, obkročný, volný veršů, systém sylabický, tónický, sylabotónický, časomíra

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.

(časová dotace 15 min)

Následuje kontrola domácího úkolu.

(časová dotace 10 min)

V další části hodiny budou žáci pracovat ve skupinách po dvou. Dostanou řadu ukázek a jejich úkolem bude:

1. určit, jestli jde o lyriku nebo epiku
2. pokud jde o lyriku, pokusit se určit její druh
3. najít pravidelnost ve zvukové shodě veršů a označit verše a, b, c, d ...
4. určit počet veršů

(časová dotace 25 min)

Ukázky:

1. Arthur Rimbaud – Spáček v úvalu

Toť díra zeleně, v níž tiše zpívá řeka,
vlévající do travin svůj stříbroskvoucí cár,
kam z pyšných pahorků sluneční světlo

2. Francois Villon

Já u pramene jsem a žízní hynu

Já u pramene jsem a žízní hynu,
horký jak oheň, zuby drkotám,

stéká,
tot' úval se sluncem, jež ztrácí zde svůj
žár.

Vojáček bez čapky a s nachýlenou šíjí,
spí s ústy dokořán v modravé řeřiše,
pod mráčkem, z kterého se proudy světla
lijí

až na zem do trávy, kde leží na břiše.
.Má nohy v kosatcích, spí, usmívá se
sladce,
jak děcko v nemoci, když přitulí se k
matce.

Přírodo, zahřej ho, je velmi chladný rok!
S nehybným chřípím spí za rosy, která
studí,
spí s rukou složenou na svojí klidné hrudi
a dvěma ranami má prostřelený bok.⁴¹

3. William Shakespeare – Sonety 44

Kdybych byl z myšlenky a ne z masa
a kosti,
co mohlo by se mi postavit do cesty?
Navzdory prostoru, přes všechny
vzdálenosti
letěl bych z dalekých krajin vždy tam,
kdes ty!

I kdybych třeba stál - od tebe odehnaný -

dlím v cizotě, kde mám svou domovinu,
ač blízko krbu, zimnici přec mám,
nahý jak červ, oděn jak prelát sám,
směji se v pláči, doufám v zoufání,
mně lékem je, co jiné poraní,
mně při zábavě oddech není přán,
já sílu mám a žádný prospěch z ní,
srdečně přijat, každým odmítán.

Jen to mi nesporné, co plno stínů,
kde světlý den, tam cestu sotva znám,
kde průzračnost, tam výkladem se minu,
svou znalost vděčím náhlým náhodám,
vše vyhrávaje, čím dál smolněj hrám,
dím "dobrý večer", jitra-li se skví,
když ležím naznak, strach mám z padání,
bohatství čekám, ničí nejsem pán,
mám vše, co chci, - nic, na čem srdce lpí -
srdečně přijat, každým odmítán.

K věcem, jež neznám, horoucně se vinu,
ženu se k cíli, jehož nežádám,
kdo ke mně vlídný, tomu dávám vinu,
kdo mluví pravdu, tomu lhářů lám,
můj druh je ten, kdo vemluví mně klam
a "labuť černá je jak havran" dí,
v tom spojence zřím, kdo mi ublíží,
mně jedno, jsem-li šalbě ve psí dán,
mám v mysli vše, jen ne to nejbližší,
srdečně přijat, každým odmítán.

Kníže, každý, kdo to čte, nechť ví:

41 https://www.psanci.cz/literatura_dilo.php?id=183

na konci světa sám, co na tom, povídám! nic neznám, ač mám o všem vědomí.
Myšlenka přeskočí země i oceány Jsem stranický, jsem zastánce všech stran.
a sotva pomyslí, kde chce být, už je tam! Co chci? Být z těch zas, plat kdo brátí smí,
Leč nejsem myšlenka - smrtící pomyslení - srdečně přijat, každým odmítán. ⁴³
abych se dával v let za tebou zas a zas!
Jsem jenom ze země a z vody uhnětený,

a proto musím štkám a čekat, co dá čas:
od těch dvou živlů bych se já nic nedočkal
krom proudů těžkých slz, jež značí jejich
žal! ⁴²

4. William Blake – Londýn

Jdu spoutanými ulicemi
na břehu Temže spoutané,
žal v každé tváři zjeví se mi,
na každé mdloba vyvstane.
A v každém pláči lidských strážní
i v děcku, které strachem lká,
a v každém hlase, kletbě zazní
zlá pouta v duši ukutá.
Když pláčí malí kominíčci,
i tmářský kostel leká se.
Hladový voják úpějící
stříká krev po zdech paláce.
A co hůř, sije mladá děvka
nákazu noční ulicí,
snětivá slza děcku stéká
a sňatek končí v márnici. ⁴⁴

5. Heinrich Heine

Moře se třpytilo v šírou dál,
soumrak se snášel tiše;
seděl jsem s ní, nic neříkal,
u rybářovy chýše.
Mlhy se zvedly, příboj se vzpjal,
sem a tam racek létal;
a ze tvých očí, v nichž soulad plál,
proud horkých slzí stékal.
Viděl jsem padat je na tvou dlaň,
dojetím nemoh' se hýbat;
sevřít jsem chtěl tvou bílou dlaň
a slzy dychtivě slíbat.
Od oné chvíle tělo mé
i duše touhou zmírá;

42 Shakespeare, W: Sonety

43 Villon, F.: Já u pramene jsem a žízni hynu

44 Blake, W.: Zpěvy zkušenosti

a pláč té ženy nešťastné
mě pouty obestírá. ⁴⁵

6. Vítězslav Nezval – Píseň písni

Tvé oči dva výstřely naslepo
Dva výstřely naslepo které se neminuly
cíle
Dva výstřely naslepo za rohem ulice kudy
jsem šel
Jak věžeň hledající konec dvora
Tvé oči dvě pouťové frkačky

Dva kolotoče v dáli
Dva zvony
Dvě pečetě
Tvé oči dva náprstky bolehlavu
Tvé oči dva roubíky aby se věčně mlčelo
Dva proutěné koše
Dvě zkumavky
Dvě kolečka mosazných hodin
Tvé oči dva blatouchy

Tvé oči dva štěpné rýmy
Tvé oči dva polní bubínky
Dva smutné pohřby dva skoky s okna
Tvé oči dvě noci beze sna
Jak lékárnické vážky
Jak dvojité ručnice
Jak dvojí sbohem
Tvé oči jak dva květy kaktusu
Jak jediná činka ⁴⁶

7. Fráňa Šrámek – Splav

Trápím se, trápím, myslím si,
kde bych tě nejraděj potkal.

Ulice střídám, parky a nábřeží,
bojím se krásných lží.
Bojím se lesa. V poledním lese
kdo miluje, srdce své neunese.
Na můj práh kdyby jsi vstoupila,
snad bys mne tím zabila.
Chtěl bych tě potkati v lukách.

V lukách je vlání
na všechny strany, pokorné odevzdávání.
V lukách je nejprostší života stůl,
rozlomíš chleba, podáš ženě půl,
chléb voní zemí, bezpečný úsměv svítí,
až k pláči je prostý věneček z lučního kvítí,
a oblaka jdou, přeběhlo světlo, přeběhl stín,
muž má touhu rozsévače,
žena má úrodný klín...
Chtěl bych tě potkati v lukách. šel bych ti
vstříc.
A až bys mi odešla, ach, zvečera již,
bys na mne nemyslila víc,
jen na prosebný a děkovný můj hlas,
jako bych jen splavem byl,
který v lukách krásně zpívat slyšelas... ⁴⁷

⁴⁵ Heine, H.: Kniha písni

8. Fráňa Šrámek – Raport

Na levém křídle a poslední
já budu stát,
a tušit nebude, oč prosit chci,
žádný kamarád -
a paty k sobě, špičky od sebe,
pro tebe, sne můj divný, pro tebe
já budu meldovat.

Hlásím, pane hejtmane,
že se mi zdál sen,
vojna byla a já ležel
v poli zastřelen;
a zrovna u mne váš kůň taky pad,
nám přáno bylo spolu umírat,
to z boží vůle jen.

To k ránu bylo as, neb měsíc zrud,
a váš kůň hlavu zdvih,
a zvláštní věc měl jako já
prostřelený břich,
a v jeho očích takový styd žal,
kdos divil se v nich, kdos se ptal
a ruce lomil v nich.

Že louky voní kol a jetely
a kvete řeřicha -
a on... kůň... což byl vinen čím?
má díru do břicha,

46 Nezval, V.: Žena v množném čísle

47 Šrámek, F.: Splav

9. Petr Bezruč – Hanácká ves

Domky na patro jak řady bílých ptáků
sotva vánek lehkým dechem omží.
Ticho jde jak krev Hanáků
voda Romží.

Na svých gruntech tkví sedláci klidní.
Dobrý císař, ten žije ve Vídni,
Němci pod horami, ve městech židé.

Černé lány řepy jak pruh smoly;
rusovlasé děvče kope v poli,
ví, že jednou muž si pro ně přijde.

Šuhaj z Hané práce hledí a dbá,
aniž v díle prahne po děvkuše,
ví, že žena raz za práh přikluše,
tři dny a tři noci bude svatba.

Hrubý sedlák, osmahly a rudý,
trochu pyšný proti městským lidem,
nikdy ze své neuhne ti půdy.

že na něm seděl kdos, už nesedí
a oči vědět chtít, však nevědí
a v hrdle vysychá...

Oh, v hrdle vysychá... A chtěl by ržát...
že neví, neví proč?:
sluníčko zlaté, což neměl on tě rád -
ty už ho nechceš... proč?
proč necinkne už nikdy podkova,
proč nebe v krvi, nohy z olova -
hó, toč se, světe, toč...

Hlásím, pane hejtmane,
že byl to strašný sen,
ty oči zvířete, ty křičely
a z důlků lezly ven,
křičely na mne, jestli já to vím,
proč ležíme tu s břichem dřevným -
co měl jsem říci jen...?

Hlásím, pane hejtmane,
a já to musím říci:
tož, člověk rád jde, člověk musí jít,
když pán chce, smrti vstříc -
však koní šetřte, prosím tisíckrát,
to dobytče se strašně umí ptát,
proč nesmí žít víc... ⁴⁸

Jak,
jak jest jinak pod Beskydem! ⁴⁹

10. Karel Hlaváček – Hrál kdosi na hoboje

Hrál kdosi na hoboje, a hrál již kolik dní,
hrál vždycky na večer touž píseň mollovou
a ani nerozžal si oheň pobřežní,
neb všecky ohně, prý, tu zhasnou, uplovou.

Hrál dlouze na hoboje, v tmách na pobřeží,
v tmách,
na plochem pobřeží, kde nikdo nepřistál:
hrál pro svou Lhostejnost, či hrál spíš pro
svůj Strach?
byl tichý Pastevec, či vyděděný Král?

Hrál smutně na hoboje. Vzduch zhluboka se
chvěl
pod písni váhavou a jemnou, mollovou...
A od vod teskně zpět mu hoboje vlhkem
zněl:
jsou ohně marny, jsou, vždy zhasnou,
uplovou. ⁵⁰

48 Šrámek, F.: Modrý a rudý

49 Bezruč, P.: Slezské písně

50 Hlaváček, K.: Pozdě k ránu

11. Stanislav Kostka Neumann – Credo

Věřím v Satana, jenž pýcha jest a vědění
a život,

věřím v stvořitele dobré matky země,

věřím v stvořitele lásky a záští a vášně.

Vládne nad propastmi a ke hvězdám až
sahá

a hudba sférická je sykotem jeho krve,

jež v mocném kolotání probíhá

hvězdnými rody

a lidskými rody planet a žhnoucími ohni

sluncí.

Věřím v jeho syna, v člověka, jenž slavný
metamorfosou tvarů vyšel ze hlubin země

a stvořen byl k radosti a k boji a síle,

stvořen, by pyšně a volně nádheru duše

křehké

jak třpytivý chvost páva rozestíral na

slunci.

Byl zrazen zlatovlasým mužem

z Nazaretu,

byl zrazen člověk a umíral ve křečích

hysterie...

Však ženou znova narodil se a tisíckrát

znova se rodí,

před křížem klesnuv, znova k lásce

vztyčuje šíji.

Věřím v Satana otce a věřím i v jeho syna,

jenž tmavá sklepení bídy rozbije

odvážnou pěstí

a sebe silného a sebe jediného

v střed postaví vířících kruhů volného žití.

51

12. Charles Baudelaire – Albatros

(v překladu Františka Hrubína)

Často těm z posádky postačí k taškařici

křídlatý albatros, pták, který brázdí vzduch

za lodí, po hořkých propastech klouzající,

té pouti lhostejný a vytrvalý druh.

Na prkna paluby ho složí a té chvíle

13. Charles Baudelaire – Albatros

(v překladu Vladimíra Holana)

Nejednou k zábavě matrózi jako dravci

Chtí albatrosy mít a chytí si je v hrách,

Je, kteří sledují, lhostejní spoluplavci,

Lod' klouzajíc hloub po mořských

hlubinách.

51 Neumann, S. K.: Kniha mládí a vzdoru

je z krále azuru jen neohrabanec,
jenž s hanbou nechává perutě, velké, bílé,
svěšeny po boku jak cizí těžkou věc.

Ten poutník s křídly je teď hříčkou lidské
zloby!

On, krásný nedávno, je k smíchu, šeredný!
Ten lulkou dráždí ho a onen napodobí
kulhání mrzáka, jenž létal celé dny!

Básník má stejný los jak tento kníže
mračen,
jenž smích má pro střelce a v bouřích umí
plout;
vyhnanec na zemi a k zemi luzou tlačěn,
pro křídla obrovská nemůže se tu hnout.⁵²

14. Charles Baudelaire – Albatros

(v překladu Vítězslava Nezvala)

Dost často chytají si plavci albatrosy
tak pro pobavení; ti mořští tuláci
se vznášejí za lodí, jež klouzá přes kolosy
na hořkých propastech a jež se kymácí.

Hned jak je položí na prkno u kormidla,
těm králům azuru tak neobratným, žel,
poklesnou žalostně ta velká, bílá křídla
jak vesla, visící jim podél velkých těl.

Jak neobratný je ten poutník z lodních

Když potom postaví je na palubní luby,
Králové azuru pojednou otupí
A vláčí žalostně svých velkých křídel
ruby

Jak vesla po stranách, jak vesla potupy.

Jak, poutník křídlatý, teď těžkopádným
sluje!

Jak, druhdy vznešený, je směšný, plný
pih!

Kdos lulkou dráždí ho a jiný imituje
Kulháním chorého, jenž létal ve výších!

Básník se podobá princí, jenž v mracích
svítí,

A s bouří hovoře, dbá střel jak iluzí;

Však na zem uvržen, on za posměchu cítí,
Jak křídla obrovská mu brání při chůzi.⁵³

15. František Gellner – Píseň

Vím, skepse má je příliš tvrdá
a mysl má je příliš hrdá,
a výsměch zlý a rouhavý
extáze moje otráví.

Rád v noci bdím a ve dne dřímám
a paradoxní názory mám.
Své lásky k zášti přinutím
a přátele si znechutím.

Je pro mne málo směřodatný
soud bližních dobrý jako špatný.
Včas pole svá si pokosím.

52 www.baudelaire.cz

53 www.baudelaire.cz

snímků!

A jak komický je on, jenž si nehraje!
Hle, jeden zastrčil mu do zobáku dýmku
a druhý opičí se po něm, kulhaje!

A Básník podoben je tomu králi mračen,
jenž létá za bouře a vždycky bez hrůzy!
je také v exilu a mezi hejnem kačen -
i jeho perutě mu vadí při chůzi. ⁵⁴

16. Je třeba všemu smilování

Antonín Sova

Je třeba všemu smilování,
co malé, ustrašené, prosí.
Co lidské je, co bolest nosí.
Co vyčistí lze v bílé skrání.
Jsou plny světla tvoje řasy,
s moudrostí zápasících hříchů.
A z tvého bouřlivého smíchu
já vím, jak hořce plakala jsi. ⁵⁶

A o pohřeb se neprosím. ⁵⁵

17. Při poruše – Filip Topol

Existuje bílá tma
říká se jí duše
zrodila se ze světla
nebo při poruše

Je to vlastně děsná věc
prostor i klec zároveň
nedávno mi někdo řek
že ta moje nemá úroveň

Zřejmě ji teda asi ztratila
chudák celej nešťastnej
není proto divu
že mi celá zčernala

Někdo ji nakazil plísni
a chudák začala hnít
pak ji prošil tísní
tísní jako černá nit ⁵⁷

54 www.baudelaire.cz

55 Gellner, F.: Po nás ať přijde potopa

56 Sova, A.: Zpěvy dnešků i zítřků: básně

57 <http://www.diskografie.cz/psi-vojaci/mucive-vzpominky/pri-poruse/>

Po samostatné práci všichni dohromady rekapitulují své odpovědi a výsledným poznáním je, že v básních se na konci veršů opakují stejná zakončení, kterým říkáme rýmová schémata. Také se tam objevují pravidelné počty slabik a přízvuků a těmto pravidelným kombinacím říkáme prozodické (zvukové) systémy.

(časová dotace 20 min)

Zápis:

rýmová schémata – stejná hlásková zakončení na koncích veršů:

1. vázaný verš

- sdružený rým – a a b b
- střídavý rým – a b a b
- přerývaný rým – a b c b
- postupný rým – a b c a b c
- obkročný rým – a b b a

2. volný verš – postrádá pravidelnost jak v rýmech, tak počtech veršů, přesto má určité zákonitosti, a to především v intonaci, objevuje se i vnitřní rým, vznikl na přelomu 19. a 20. století jako snaha vzbouřit se proti formalismu, jako první jej použil americký básník Walt Whitman

prozodické (zvukové) systémy – pravidelné počty slabik a přízvuků v pravidelných kombinacích:

- sylabický systém – je založen na pravidelném počtu slabik ve verších
sylaba = slabika
je typický pro románské jazyky – francouzština, portugálština, španělština, a pro polštinu
- tónický systém – je založen na pravidelném počtu přízvuků ve verši
tón = zvuk
je typický pro ruštinu, v češtině ho napodobil F. L. Čelakovský v Ohlasu písní ruských
- sylabotónický systém – je založen na pravidelné počtu slabik a slovních přízvuků ve verši, střídání lehkých a těžkých dob

- časoměrný systém (časomíra) – je založena na střídání dlouhých a krátkých slabik
je typická pro antickou literaturu
nejznámějším časoměrným veršem je hexamet

(časová dotace 20 min)

Domácí úkol: Určete všechny čtyři úkoly jako v samostatné práci u dané básně.

Václav Hrabě - Déšť

Na horkých střechách zasyčel déšť

jako když hoří suchá tráva

Promoklá tramvaj odbíjí šest

Na město tiše poprchává

Jdu sama v dešti Za řekou hřmí

Ne nevadí mi zmoklá hlava

Jen se mi zdají bláznivé sny

že prší na město voňavá tráva

Potichu si zpívám

do rytmu deště

náhodná slova

o zmoklém městě

Jdu Nevím vůbec kam

a s každou kapkou

zas znova začínám

Pod polštář dám si až půjdu spát

blues o dešti v němž voní tráva

Snad se mi bude celou noc zdát

že venku tiše poprchává ⁵⁸

58 Hrabě, V.: Blues pro bláznivou holku

15 8. epochová hodina

Téma: Básnické formy

Cíl vzdělávací: Žáci se naučí rozpoznávat jednotlivé básnické formy.

Cíl výchovný: Žáci se učí pracovat s básnickým textem a jeho významem.

Formy a metody práce: samostatná práce, výklad

Pojmy: akrostich, tercína, ritornel, sonet, francouzská balada, rondó, haiku, limerik

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.
(časová dotace 15 min)

Následuje kontrola domácího úkolu.
(časová dotace 10 min)

Žáci dostanou ukázky básní a jejich úkolem bude rozpoznat zákonitosti, kterými jsou dané básně utvořeny. Úkol je zadán jako samostatná práce, aby každý pracoval sám za sebe.
(časová dotace 20 min)

Ukázky:

1. Francesco Petrarca

Vy, kdo v mých verších zaslechnete chvění
těch vzdechů, jež mé srdce sytívaly
v čas mladosti, jen k bludu lásky zralý,
kdy byl jsem někým, jehož více není –

snad za svůj sloh, v němž já sot v pláč se
mění

a marné naděje zas v marné žaly,

2. 127 William Shakespeare

Dříve svět v černé nic krásného neviděl,
a pokud viděl snad, neříkal tomu krása:
teď jméno krásy však zdědila černá, žel,
a pravou krásu zas cejch pancharta dnes
drásá!
Od těch dob, co má moc kdokoli tvárnit
svět
a krášlit ošklivost falešnou tváří klamu,

alespoň u těch, kdo jsou lásky znalí,
milosti dojdou, ne-li odpuštění.

Však vidím dnes, jak lidem pro posměch
jsem dlouho býval; proto bez ustání
sám za sebe se tajně hanbívám.

Je hanba plodem bláhovostí těch;
a pokání a jasné rozpoznání:
je krátkým snem, co zde se líbí nám ⁵⁹

3. Zpěv první

I myslím, že ti bude ku prospěchu,
půjdeš-li za mnou: průvodcem chci býti,
jenž povede tě místy věčných vzdechů.

Uslyšíš skřeky zoufalců tam zníti,
uvidíš dávné duchy v utrpení
smrt druhou vzývati a bolně výti.

Pak uzíš ty, jimž oheň trýzní není,
neb smějí naději a víru míti,
že buď kdy buď, přec dojdou vykoupení.

Však, chceš-li sídla všeho blaha zřítí,
pak svěř se duši hodnější, než má je,
s níž nechám tě, až budu musit jíti.

neb onen císař, jenž je vládcem ráje
že vzorně vzepřel jsem se jeho řádu,
nechce, bych koho uved v jeho kraje.

On tam je králem, ač má všude vládu,

59 Petrarca, F.: Sto sonetů Lauře

60 Shakespeare, W.: Sonety

líbezná krása je v klatbě a plna béd
žije bez jména a bez vlastního chrámu.
A proto nosí má paní ten černý vlas,
ty oči jako noc, jež truchlí nade všemi,
kteří jsou bez krásy, ač mají dost všech
krás,
a lživým pozlátkem jen ostouzení zemi.
Ale to truchlení jim dává tolik jasu,
že každý uznává za vzor jen jejich krásu!

60

5. Francois Villon

Toť k závěti Epilogus:

Chudák už dotrpěl Villon.

Jděte mu, lidi, na funus,
až uslyšíte zvonit zvon.

Vás oděv nachový měj tón:
lásky se mučedníkem stal,
jak na své varle přísáh on,
než se světem se rozžehnal.

Žil jako štvanec, byl to hnus;
láska naň podnikala hon,
i musil se dát na poklus,
a odsud až po Roussillon
křovisko není ani strom,
kde by byl rukáv nenechal
a kazajku či pantalon,
než se světem se rozžehnal.

tam jeho město, jeho trůn tam stojí:
"Ó blažen, koho zvolí ve svou radu!"

A já mu dím: "Slyš, pěvče, prosbu moji
při Bohu, jež jsi neznal, neoslavil:
Abych zde ušel horšímu snad boji,
mne zaved' v místa, kam jsi právě pravil,
bych bránu Petra zhléd i ty, jimž ve tmě
ni jiskru naděje Pán nezůstavil!"

Tu vykročil. Já za ním šel, kam ved mě. ⁶¹

Hadříčků zbyl mu sotva kus,
když smrti si přicházela proň,
a zakusil i horších hrůz:
byl zdrán jak od trní či spon
- věřte, já nejsem fanfarón -,
to osten lásky tak ho zdral;
i vydal ještě lásky ston,
než se světem se rozžehnal.

A když už nadcházel mu skon,
co myslíte, že udělal?
Máz burgundského vyzunk on,
než se světem se rozžehnal. ⁶²

4. Ivan Martin Jirous

Astry samozřejmě kvetou teď v
Létě

Estragon ožírají potichu kozy

Xantipou pasené

A na stránkách zlátne oregano

Nevěříš přece že mám

Důvod tě zabít

Raději umřel bych sám

Au! ⁶³

6. Jaroslav Vrchlický – Lípy

Košaté lípy!

Dík nebesům, jest poesie ještě
po tříhodinné cestě lány řípy. ⁶⁴

61 Alighieri, D.: Božská komedie

62 Villon, F.: Básně

63 Jirous, I. M.: Akrostichy

64 Martinková, V.: Teorie literatury

7. Z autobiografie (Jiří Žáček)

Tátovi

Co mělo přijít, stalo se jen zpola.

Létat mne ve snu ptáci učili –
padat už ne: hle, Ikarova škola.

Banální výhry. Krásné omyly.

Po otci věčný zvyk moralisty
mít pravdu (Thank you, Mr. Nobody!).

Dým z cigaret a nepopsané listy.

Jistoty pochyb. Pouta svodody.

Dětský sklon ptát se každou odpovědí.

Zarděnky lásek. Dluhy, jež se dědí.

Sezónní chřipky, třetí zápal plic.

A tušení, že každá báseň svědčí
proti mně – každá, i když mezi řečí.

A hudba odnikud. A pak už nic.

* * *

Staříček z Veverské Bítýšky
rád šplhal po stomech do výšky.

Tvrdil, že je veverka,

malá lesní čiperka,

a louskal zubama oříšky.

* * *

Byl jeden dědeček z Lublaně,

ten chytal bacily do dlaně.

Zabíjel je paličkou,

* * *

Byl jeden dědeček z Dublinu,
a ten měl u nosu bublinu.

Radoval se jako kluk,
že má prima bublifuk,
ten starý dětina z Dublinu.

* * *

Byl jeden dědeček z Tokaje,
sedával na vejcích kvokaje.

Zní to jak pohádka –
vyseděl kuřátka,
ten starý čipera z Tokaje.

* * *

Byl jeden dědeček z Žabovřesk,
a ten chtěl uslyšet Velký Třesk.

Řekli mu: „Nemějte obavy!“

Majzli ho motykou do hlavy,
chudáka dobráka z Žabovřesk.

* * *

Byl jeden dědeček z Pobřeží slonoviny,
každý den s babičkou zápasil o noviny.

Když ji přepral, četl děda

Svobodného lidojeda

a přitom nadával: „Jsou tam jen voloviny!“

* * *

Byl jeden dědeček z předměstí Jihlavy,

a ten si zavrtil vývrtku do hlavy.

„Co mi ta štrapáce vynese?

Prvenství u Mr. Guinness!“

ale takhle maličkou,
ten starý filuta z Lublaně.

volal ten tvrdolín maličko svéhlavý.⁶⁵

8. Denis Thériault – Pošťákova snoubenka

V složeném oku vážky
zračí se z dálky
vrcholek hory.

Blíží se podzim
v zrcedle uviděl jsem
tvář svého otce

V divokém býlí
ještě se chvějí
divé sny válečníka

Ztracen v obchodě
mezi regály
zoufá si malý chlapec

Vířící jako voda
když potká kámen
čas jde ve smyčkách⁶⁶

9. Macuo Bašó

Nad květy třešní,
co krásných upomínek
v duši se vrací.

Rovného sobě
miluje člověk. Ptáci
milují květy.

Ticho -
zpěv cikád
proniká do skály

Tou cestou nikdo
se neubírá, sám jdu
v podzimní večer.

Jediné krásné
neuzříš tváře v davu
hledícím k luně.⁶⁷

Po samostatné práci následuje společný rozbor ukázek a zapsání jednotlivých schémat, která daným básním odpovídají. Zároveň žáci při čtení a recitaci ukázek cvičí svůj ústní projev.

⁶⁵ <http://www.jirizacek.cz/ukazky-poezie.html>

⁶⁶ Thériault, D.: Pošťákova snoubenka

⁶⁷ <https://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/poezie/poezie-klasicka/macuo-baso-legendarni-zakladatel-haiku>

(časová dotace 20 min)

Z těchto poznatků pak učitel žákům vyvodí charakteristiku odpovídajících básnických forem a vytvoří zápis.

(časová dotace 20 min)

Zápis:

- akrostich – báseň, v níž počáteční nebo koncová písmena veršů (někdy i slabiky) dávají slovo
- tercína – italského původu (poprvé Dante Alighieri – Božská komedie), skládá se ze tří desetislabičných (popř. jedenáctislabičných) veršů, rýmuje se vždy první a třetí verš, střední verš se rýmuje s prvním a třetím veršem následující sloky atd., celá skladba je zakončena samostatným veršem, který skladbu uzavírá (aba bcb cdc dedxyx y)
- ritornel – ojedinělá tercína, jejím námětem bývá vtipná myšlenka
- sonet (znělka) – italský – skládá se ze 14 veršů rozdělených do dvou čtyřverší (téma) a dvou trojverší (řešení), nejčastější schéma je abba abba cde cde, nebo abba abba cdc cdc, hlavním představitelem je ve 14. stol. Francesco Petrarca, anglický (shakespearovský) – rozdělen do tří čtyřverší a jednoho dvojverší, které přináší tematický obrat, schema je abab cdcd efef gg, čelním představitelem je William Shakespeare
- francouzská (villonská) balada – skládá se ze tří slok nejčastěji desetiveršových a dopěvu zvaného envoi, který má poloviční délku sloky, rýmy ve všech slokách musí být stejné, poslední verš ve sloce je refrémem, poslání je pointou celé básně, hlavním představitelem je Francois Villon
- rondó – lyrická báseň složená ze dvou nebo tří slok, na jejichž koncích se opakuje první verš básně nebo jeho první slova, někdy bývá ve druhé sloce vynechám, vždy jím ale báseň končí
- haiku – tradiční japonská tříveršová 17 slabičná báseň, rozvrstvení slabik je 5 – 7 – 5, lyrická báseň převážně s přírodní tematikou, vychází z tradice řazených básní, tzv. renga, které byla skládány skupinově jako navazující odpovědi, toto řazení mělo svá přesná pravidla

- v haiku je o vyjádření myšlenky ve zkratce, to, co bývá nevyřčené, bývá mnohdy důležitější než vyřčené

- limerik – hravá poetická báseň s pevnou veršovou strukturou aabba

Domácí úkol: Naučte se jeden limerik, popište jeho formu a obsah, napište vlastní limerik a namalujte k němu obrázek.

16 9. epochová hodina

Téma: Obrazná pojmenování (tropy), básnické figury

Cíl vzdělávací: Žáci budou umět vyhledat v textu obrazná pojmenování a básnické figury.

Cíl výchovný: Žáci se učí interpretovat básnický text.

Formy a metody práce: samostatná práce, skupinová práce, výklad

Pojmy: anafora, epizeuxis, epifora, elipsa, epanastrofa, paronomázie, aliterace, anakolut, antiteze, apostrofa, parafráze, kontrast, gradace, kalambúr, řečnická otázka, metafora, personifikace, zvukomalba, epiteton, metonymie, oxymorón, synekdocha, ironie, hyperbola, eufemismus

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.
(časová dotace 15 min)

Následuje kontrola domácího úkolu.
(časová dotace 10 min)

V první části hodiny se tentokrát učitel věnuje výkladu a definicím jednotlivých pojmů.
(časová dotace 30 min)

Zápis:

Básnické figury – týkají se formy, je to zvláštní uspořádání slov a hlásek v textu

- anafora – opakování jednoho nebo několika slov na začátku po sobě jdoucích veršů
př. ... krev teče mi z čela, krev teče mi z očíh
krev utíká z šíje, krev ubíhá z prsou ... (Petr Bezruč)
- epifora - opakování jednoho nebo několika slov na konci po sobě jdoucích veršů
př. Jaký je to divný kraj,
milý bože, divný kraj! (F. L. Čelakovský)

- epanastrofa – opakování stejného slova na konci jednoho a na začátku druhého verše
př. ... a nazván Volžanín, po vychování,
po vychování u matky Volhy - ... (F. L. Čelakovský)
- elipsa – vypuštění podstatného větného členu ve větě
př. My o vlku a vlk za humny.
- epizeuxis – opakování slova v jedné větě po sobě
př. Okolo lesa pole lán,
hoj jede, jede z lesa pán ... (K. J. Erben)
- paronomázie – hromadění několika slov se stejným kořenem
př. skleničko ty skleněná
- aliterace – opakování písmen
př. potkal potkan potkana
- anakolut – vyšinutí z větné vazby
př. Bůh mne jim nedal. Ten té dbá země,
kde zlaté obilí k obzoru běží ... (Petr Bezruč)
- antiteze – protivrzení
př. On běží, neběží, on letí!
- apostrofa – oslovení neživé věci
- parafráze – narážka na motiv z jiného díla
- kontrast – př. Je lehké listí vavřínu, je těžký padlý sníh.
- gradace - stupňování
- kalambúr – hra se slohy, správnost významu poznáme až z kontextu
př. mokrá lesní žínka
- řečnická otázka – otázka, na niž nevyžadujeme odpověď, nebo si na ni autor odpoví sám
př. Být, či nebýt?

Obrazná pojmenování (tropy)

- metafora – básnické přirovnání na základě vnější podobnosti
př. stříbrný vítr, perly rosy
- personifikace – vlastnosti a činy přenášíme na zvířata nebo neživé předměty
př. Na zemi se krčily kopečky hlíny.

- zvukomalba – vhodnou volbou slov připomínáme zvuky
př. řetězy řinčely
- epiteton – básnický přívlastek, který neužijeme v běžné řeči, ale v uměleckém textu
př. hladový letní den
- metonymie – básnické přirovnání na základě vnitřní, věcné souvislosti
př. město čeká
- oxymorón – zdánlivě nelogické spojení dvou slov
př. ... zhortěné harfy tón, ztrhané strůny zvuk,
zašlého věku děj, umřelé hvězdy svit ... (K. H. Mácha)
- synekdocha – přenesení významu na základě věcné souvislosti, výměna části za celek nebo celku za část
př. nepřišla ani noha
- ironie – zesměšnění, kousavá řeč
- hyperbola – nadsázka, zveličení
př. nastotísíckrát děkuji
- eufemismus – zjemnění
př. až na mně bude tráva růst

Na základě těchto pojmů mají žáci ve dvojicích za úkol v ukázkách z předchozích hodin najít příklady básnických figur a doplnit k následujícím příkladům obrazná pojmenování.

(časová dotace 25 min)

Příklady:

- její oči – pomněnky nejmodřejší
- švelící koruny spadených stromů
- poslouchat Beethovena
- nosím ráda puntíky
- bylo to hrozně dobré
- byla tam hlava na hlavě
- zlatá pole
- reakce matky na rozlitou polévku : „Skvělé!“

- neviděl jsem tě snad sto let
- hlava našeho státu

Po samostatné práci následuje společně kontrola.

(časová dotace 10 min)

Domácí úkol: Interpretujte danou báseň, vyhledejte v ní básnické figury a obrazná pojmenování.

Josef Kainar – Stříhali dohola malého chlapečka

Stříhali dohola malého chlapečka
kadeře padaly k zemi a zmíraly
kadeře padaly jak růže do hrobu
Železná židle se otáčela

Šedaví pánové v zrcadlech kolem stěn
Jenom se dívali
Jenom se dívali
Že už je chlapeček chycen a obelstěn
V té bílé zástěře kolem krku

Jeden z nich

Kulhavý učitel na cello
Zasmál se nahlas

A všichni se pohnuli
Zasmál se nahlas

A ono to zaznělo
Jako kus masa když pleskne o zem

Francouzská výprava v osmnáct set třicet pět
Vešla do katakomb křesťanské sektičky
Smích ze tmy do tmy a pod mrtvý jazyk zpět
Je vždy kus masa jež pleskne o zem

Učeň se dívá na malého chlapečka
jak malé zvíře se dívává na jiné
Ještě ne chytit a rváti si z cizího
A už přece

Ráno si staví svou růžovou bandasku
Na malá kamínka
Na vincka chcípáčka
A proto učňovy všelijaké myšlenky
jsou vždycky stranou
A trochu vlažné

Toužení svědící jak uhry pod mýdlem
Toužení svědící po malé šatnářce
Sedává v kavárně pod svými kabáty
Jako pod mladými oběšenci

Stříhali dohola malého chlapečka
Dívat se na sebe
Nesmět se pohnouti
nesmět se pohnouti na židli z železa

Už mu to začlo ⁶⁸

68 Kainar, J.: Básně

17 10. epochová hodina

Téma: Opakování

Cíl vzdělávací: Žáci prokáží porozumění probraného učiva.

Cíl výchovný: Žáci pracují se svojí přípravou do hodiny.

Formy a metody práce: samostatná práce

V úvodu hodiny vybraná skupina žáků prezentuje referát na téma Zhudebněná poezie.
(časová dotace 15 min)

Ve zbylé části hodiny píší žáci test, který shrnuje učivo předchozích hodin.
(časová dotace 75 min)

Příklad testu:

1. Stopa je

- a) dvou až tříslabičný úsek
- b) zvukový prvek
- c) typ rytmu

2. Přiřaď k danému rytmu správný název: u –

- a) trochej
- b) spondej
- c) jamb

3. Rýmové schéma je

- a) zachycení přízvučné a nepřízvučné slabiky
- b) stejné hláskové zakončení na koncích veršů
- c) počet veršů v básni

4. Přiřaď správné dvojice

- postupný rým
- přerývaný rým
- abcb
- aabb

- sdružený rým

- abcabc

5. Vysvětli pojmy

a) sylabický prozódický systém

b) tónický prozódický systém

6. Vyber si jednu básnickou formu (ne limerik, ani haiku) a charakterizuj ho.

7. Vyber si limerik, nebo haiku, charakterizuj formu, kterou sis vybral a pokus se vytvořit báseň v této formě.

8. Přiřaď k sobě správné pojmy

1. slunce se smálo

a. aliterace

2. my o vlku a vlk za dveřmi

b. oxymorón

3. vlasy stříbrem protkané

c. synekdocha

4. samička sama samotinká

d. personifikace

5. němý ptačí zpěv

e. apostrofa

6. kniho moje milovaná

f. elipsa

7. byla tam hlava na hlavě

g. metafora

9. Rozliš, které z předchozích příkladů patří mezi básnické tropy a které mezi básnické figury.

10. K následující ukázce odpověz na dané otázky.

1. O čem báseň pojednává? Jakou má náladu?

2. Urči literární druh a pokus se určit i literární žánr.

3. Najdi a pojmenuj druhy rýmů.

4. U první strofy vyznač rytmus a pojmenuj ho.

5. Najdi básnické tropy a figury a pojmenuj je. Pracuj přehledně. Tropy označ červeně a figury modře.

Jiří Wolker – Zamilovaný

Chudý přišel k vám,
byl jsem to já sám.
Slečno, co mi dáte z bohatství svého,
červenými rty a bílými prsy uzamčeného?

Na ulici je bláto
a v srdci hlad,
člověk musí mít někoho rád,
člověk je sám;
ztratil se mezi lidmi.

Stojím, stojím,
slova si nevystojím,
které bych, ženo, ti položil do dlaně
prostě a oddaně
tak, jako maminka klade na stůl
talíře k večeři.
Chudý si s bohatým nevěří.

Taková krásná byla,
dívala se a neviděla.
Hrozně zlaté oči měla,
jako dvě zlatnické výkladní skříně,
křičící
na žebráckou a loupežnickou ulici. ⁶⁹

69 Wolker, J.: Srdce štít

18 11. epochová hodina

Téma: Experimentální a vizuální poezie, poezie nonsensu

Cíl vzdělávací: Žáci se seznámí s experimentálními formami poezie.

Cíl výchovný: Žáci se vytvářejí vlastní texty.

Formy a metody práce: samostatná práce, skupinová práce

Žáci dostanou ukázky textů a snaží se je ve společné diskusi interpretovat a definovat základní znaky experimentální poezie.

(časová dotace 30 min)

Ukázky:

1. Václav Havel – Antikódy ⁷⁰

V Z N I K A P R Ů B Ě H M A N Ž E L S T V Í

```
on          ona
on?         ona ...
on ...     ona?

on          ona
on?         ona ...
on! ona?   on! ona!
O N I      on?         ona ...
on ...     on?         ona?
on ona     on ona
O N I      O N I
O N I      O N I
O N I      O n I
O n I      o n i
o n i      o n i
on         on         one
on!!!!    on!!!!    on!!!!
on!!!!    on!!!!    on!!!!
on!?     on!?     onal?

on          ona
on          ona
o nnn i
o nnn i
o nnn i
o nnn i
```

```
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život Život Život
Život Život Život Život Život
Život Život Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
Život Život Život
```

⁷⁰ Havel, V.: Antikódy

B A R I É R A

slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 slova
 já já já já slova ty ty ty
 já já já slova ty ty
 já já slova ty ty
 já já slova ty ty
 já já slova ty ty
 já já slova ty ty
 já já slova ty ty
 já já slova ty ty
 já já slova ty ty
 já já slova ty ty

S L A D C E S P I

Nebreč
 Papej
 Pij
 Čurej
 Mluv
 Choď
 Nezlob
 Uč se
 Neper se
 Nelži
 Styď se
 Pracuj
 Neřlámuj
 Miluj
 Ožěň se
 Vydělávej
 Nechlastej
 Vychovávej
 Nekurvi se
 Uplatni se
 Zlikviduj
 Odvolej
 Přiznej
 Nepřekážej
 Odejdi
 Mej se
 Nežvatlej
 Čurej
 Pij
 Papej
 Nebreč
 S P I S L A D C E

lidé lidé lidé lidé lidé
 lidé lidé lidé lidé lidé
 lidé i
 lidé i
 lidé i
 lidé i
 lidé L
 lidé O
 lidé V
 lidé Ě
 lidé K
 lidé
 lidé
 lidé
 lidé
 lidé
 lidé
 lidé

K U L T U R N Í Ž I V O T

PONDĚLÍ	úřad	odpočinek	kino	spánek
ÚTERÍ	úřad	odpočinek	televize	spánek
STŘEDA	úřad	odpočinek	kino	spánek
ČTVRTEK	úřad	odpočinek	televize	spánek
PÁTEK	úřad	odpočinek	kino	spánek
SOBOTA	úřad	odpočinek	zábava	spánek
NEDĚLE	spánek	televize	televize	spánek

slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova
slovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslovaslova

9%864901\$58300%75%011\$32\$64%93019%42095\$3%20\$164\$
107%6\$4329%01923%4329%0110\$548%648\$3229010%7681003
%8536\$0 0%547%0198%54301769%54320\$598%76%0\$861
9\$4103% 8 16943%0\$90754319%1109%\$53877300%05219%4
816%\$2 08659%0\$843219\$432%98016%7221444%21006\$
3%2%0\$045743%0\$7307%07540110%907641\$1%8532 17
10\$3379%20 8%0065\$63%3.015\$4239991\$40\$ k 2%
%48763%0\$1 1 \$0150%7530\$%68%139%7\$53201883 55
6\$699%3015 80%970%\$10%8497%011448%\$3%23901%0\$2
6649%01\$557%52182 77%3890\$%876%4300%9217%4321%
5%947890\$2301179% o 2122\$69%8\$6419%32%08884\$8710
037\$097%6543%0\$81 1%3.00\$%5337%011069%5320\$1%
\$75%0950\$9870%321019\$4829%0110%80\$432%2938\$8533%015
01773%63\$5%87063%084419\$3%2%\$420%860%1\$741320005%
7%\$4.30%12\$50%70%73%30%530032%131\$11730%46619\$3
88%\$05290%478235\$ %40%830%169%2\$693%0%200\$111
175%32100\$75\$481 v 160%32%0\$45 8 9%32\$0%7418\$
3310%5\$4%321\$60 054987%5301% 1\$5390893-.5\$
%115%6320%85\$43.10%754\$39%329916 1\$5390893-.5\$
010188\$3%8530%\$65\$3.8990%1%409%030963%210%70%42301
7%640\$%03219654%210075%3%\$5201\$55.8935%743%019\$2%
49%201%6430\$4210%75%3\$0%7520%110%59%3\$7%4760105

2. Josef Hiršal, Bohumila Grögerová – JOB BOJ ⁷¹

koncovka					presypací hodiny I	přesypací hodiny II
prdač	prdič	prdoč	prdník	prdoš	po smyslu života znamená klást si otázku	prdač
prdach	prdich	prdov	prdovník	prdoř	i, ptát se po smyslu lidské existenci	prdič
prdáč	prdik	prdož	prdista	prdlač	číst se nad tajemstvími vesmíru.	prdoč
prdal	prdil	prdoch	prdovec	prdlech	ožen k radosti a žalu? Čeho	prdník
prdan	prdis	prdok	prděj	prdlák	out? Co má dokázat? Žád	prdoš
prdař	prdín	prdol	prdnák	prdlal	toho, kdo se zamýšl	prdič
prdas	prdif	prdom	prdlík	prdlan	tá a činí, žádá	prdoč
prdar	prdif	prdoš	prdlák	prdlas	potřebnou m	prdník
prdec	prdif	prdoz	prdlovec	prdlaz	jí. A t	prdoš
prdech	prdif	prdouch	prdlif	prdlac	BOJ	prdič
prdek	prdif	prdouk	prdlaf	prdlek	BOJ	prdoč
prdes	prdif	prdoun	prdlif	prdleu	prdlif	prdník
prděc	prdoch	prdous	prdlif	prdles	prdlif	prdoš
prděch	prdoj	prdour	prdlif	prdicový	prdlif	prdič
prděl	prdoň	prdouš	prdlif	prdovský	prdlif	prdoč
prděn	prdos	prdout	prdlif	prdeocký	prdlif	prdník
prděř	prdoš	prditel	prdlif	prdota	prdlif	prdoš

Zápis:

Experimentální poezie nemá pevnou formu, není členěna na sloky a verše, může mít rým, ale většinou ho nemá. Význam je zde buď skrytý, nebo jde o hru se slovy. Význam může nést i vizuální stránka – vizuální poezie.

(časová dotace 5 min)

71 Hiršal, J; Grögerová, B.: JOB BOJ

Žáci mají poté za úkol pokusit se vytvořit vlastní experimentální text.

(časová dotace 30 min)

Zbylá část hodiny je pak věnována ukázkám žáků a žáci mají také prostor dorešit formu společné prezentace svých básní, které měli za úkol po celou dobu tvořit.

(časová dotace 25 min)

19 Závěr

Závěrem je třeba říct, že uvedené zpracování metodického textu je pouze návrhem, jak dané učivo rozčlenit do jednotlivých hodin. Stejně tak vybrané ukázky slouží pouze jako podnět a k usnadnění prvotní práce. Je samozřejmě možné použít námi navrhované ukázky, stejně tak ale předpokládáme, že každý učitel má možnost vybrat si ukázky jemu bližší.

Přáním autorky je, aby tento text jednou skutečně sloužil při výuce českého jazyka a literatury na střední waldorfské škole v Pardubicích.

20 Seznam pramenů

- ALIGHIERI, Dante. *Božská komedie*. 1. vyd. Praha: SNKLHU. 1958. 670 s.
- APOLLINAIRE, Guillaume. *Básně obrazy*. 1. vyd. Praha: SNKLU. 1965.
- APOLLINAIRE, Guillaume. *Pásmo*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců. 1963. 16 s.
- BAUDELAIRE, Charles. *Malé básně v próze*. 5. vyd. Praha: Garamond. 1999. 111 s. ISBN 80-901760-5-4.
- BEZRUČ, Petr. *Slezské písně*. 19. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1974.
- BLAKE, Willim. *Zpěvy zkušenosti*. 2. vyd. Praha: Mat'a. 2010. 181 s. ISBN 978-80-7287-057-8.
- BOROVSKÝ, Karel Havlíček. *Epigramy*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1966. 148 s.
- ČAPEK, Karel. *Obrázky z Holandska*. 13. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1970. 88 s.
- ČAPEK, Karel. *R.U.R.* 20. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1966. 206 s.
- ČAPEK, Karel; ČAPEK, Josef. *Ze života hmyzu*. 10. vyd. Praha: Artur. 2004. 87 s. ISBN 80-86216-45-4.
- de la FONTAINE, Jean. *Bajky*. Brio. 2012. 192 s. ISBN 978-80-87716-00-7.
- GELLNER, Františe. *Po nás ať přijde potopa*. 2. vyd. Brno: Tribun EU. 2008. 56 s. ISBN 978-80-7399-385-6.
- HAVEL, Václav. *Antikódy*. 1. vyd. Praha: Knihovna Václava Havla, 2013. 199 s. ISBN 978-80-87490-20-4.
- HEINE, Heinrich. *Knih písní*. 1. vyd. Praha: Svoboda. 1950.
- HIRŠAL, Josef; GRÖGEROVÁ, Bohumila. *JOB BOJ*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1968. 130 s. ISBN 22-019-68.
- HLAVÁČEK, Karel. *Pozdě k ránu*. 3. vyd. Praha: Kentaur/Polygrafia. 1993. 41 s. ISBN 80-85285-34-7.

- HRABĚ, Václav. *Blues pro bláznivou holku*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1990. 257 s. ISBN 80-202-0201-3.
- HRUBÍN, František. *Romance pro křídlovku*. 9. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1983. 89 s.
- JIROUS, Ivan Martin. *Akrostichy*. 1. vyd. Praha: Maťa. 2015. 111 s. ISBN 978-80-7287-201-5.
- KAINAR, Josef. *Básně*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2007. 334 s. ISBN 978-80-7106-944-7.
- KOLLÁR, Ján. *Slávy dcera*. 1. vyd. Praha: Academia. 2014. 385 s. ISBN 978-80-200-2359-9.
- KRYL, Karel. *Písň Karla Kryla od A do Ž*. 1. vyd. Hitbox. 1995. 204 s. ISBN 80-85648-12-1.
- MÁCHA, Karel Hynek. *Máj*. Praha: Dobrovský. 2014. 44 s. ISBN 978-80-7390-209-4.
- NERUDA, Jan. *Básně: Knihy veršů, Písň kosmické, Balady a romance, Prosté motivy, Zpěvy páteční*. 1. vyd. Praha: Kvasnička a Hampl. 1924, 377 s.
- NEUMANN, Stanislav Kostka. *Kniha mládí a vzdoru*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1955.
- NEZVAL, Vítězslav. *Manon Lescaut*. 25. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1990. 229 s. ISBN 80-202-0033-9.
- NEZVAL, Vítězslav. *Žena v množném čísle*. 2. vyd. Praha: Kentaur/Polygrafia, 1993. 173 s. ISBN 80-85285-36-3.
- ORTEN, Jiří. *Čítanka jaro, Cesta k mrazu*. 1. vyd. Brno: Tribun EU. 2014. 113 s. 978-80-263-0742-6.
- PETRARCA, Francesco. *Sto sonetů Lauře*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad. 2015. 100 s. ISBN 978-80-7429-522-5.
- SEIFERT, Jaroslav. *Maminka*. 4. vyd. Praha: Československý spisovatel. 1966.
- SEIFERT, Jaroslav. *Zhasněte světla*. 4. vyd. Praha: František Borový. 1939. 69 s.

- SHAKESPEARE, William. *Sonety*. 1. vyd. Praha: Torst. 1999. 411 s. ISBN 80-7215-041-3.
- SKÁCEL, Jan. *Básně II*. 1. vyd. Brno: Blok. 1996. 466 s. ISBN 80-7029-124-9.
- SLÁDEK, Josef Václav. *Selské písně a české znělky*. 1. vyd. Brno: Tribun EU. 2012. 88 s. ISBN 978-80-7399-270-5.
- SLÁDEK, Josef Václav. *Zvony a zvonky*. 1. vyd. Brno: Tribun EU. 2011. 105 s. ISBN 978-80-7399-165-4.
- SOVA, Antonín. *Zpěvy dnešků i zítřků: básně*. 2. vyd. Praha: Melantrich. 1936. 218 s.
- ŠRÁMEK, František. *Modrý a rudý, Stříbrný vítr, Léto, Splav*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2000. 597 s. ISBN 80-7106-387-8.
- THÉRIAULT, Denis. *Pošťákova snoubenka*. 1. vyd. Praha: Plus. 2018. 199 s. ISBN 978-80-259-0999-7.
- VILLON, Francois. *Básně*. Praha: Československý spisovatel. 2009. 191 s. ISBN 978-80-87391-02-0.
- VILLON, Francois. *Já u pramene jsem a žízni hynu*. 1. vyd. Praha: Dokořán. 2009. 107 s. ISBN 978-80-7363-284-7.
- VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Strom života*. 2. vyd. Praha: SPN. 1966. 127 s.
- WOLKER, Jiří. *Srdce štít*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1964. 130 s. ISBN 22-076-64.

21 Seznam odkazů

www.iwaldorf.cz

<https://cs.wikipedia.org>

<https://www.citarny.cz/index.php/nove-knihy/poezie/poezie-klasicka/macuo-baso-legendami-zakladatel-haiku>

<http://www.jirizacek.cz/ukazky-poezie.html>

<http://www.diskografie.cz/psi-vojaci/mucive-vzpominky/pri-poruse/>

www.baudelaire.cz

<http://www.jirizacek.cz/ukazky-humor.html>

<http://www.diskografie.cz/moravanka/ceska-a-moravska-beseda/alou-pani-muzikanti/>

<https://symposion0.webnode.cz/hymny/>

https://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%93da_na_radost

https://www.psanci.cz/literatura_dilo.php?id=183

<http://www.nuv.cz/t/rvp>

<https://slideplayer.cz/slide/3195779/11/images/10/Kaligramy+G.+Apollinaire.jpg>

22 Seznam literatury

CARLGREN, Frans. *Výchova ke svobodě*. 1. vyd. Praha: Baltazar. 1991. 263 s. ISBN 80-900307-2-6.

MARTINKOVÁ, Věra. *Teorie literatury*. 1. vyd. Praha: TRIZONIA. 1995. 343 s. ISBN 80-85573-61-X.

MOCNÁ, Dagmar, PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka. 2004. 704 s. ISBN 80-7185-669-X.

RICHTER, Tobias. *Vzdělávací plán waldorfské školy*. 1. vyd. Praha: Asociace waldorfských škol ČR. 2013. 368 s. ISBN 978-80-905222-5-1.

RVP ČR

VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana. *Pedagogika pro učitele*. 2. vyd. Praha: Grada. 2011. 456 s. ISBN 978-80-247-3357-9.